A historical map of the Rybník landscape, showing a complex network of waterways, fields, and settlements. The map is overlaid with a semi-transparent teal and blue gradient. The title text is centered over the map.

Rybník, krajina a my v soukolí času

Miroslav Čeněk
Jana Jakubská

Rybník, krajina a my v soukolí času

Miroslav Čeněk, Jana Jakubská

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2021

ISBN 978-80-88270-26-3

Předkládaný kritický katalog je vědeckým výstupem projektu NAKI II – Kulturní tradice českého rybářství ve světle jejího využití v cestovním ruchu a krajinetvorbě (DG18P02OVV057).

Obsah

Úvod	5
Metodologická východiska	6
Dosavadní výsledky bádání, pramenná základna, literatura	7
1. Původ rybníků	10
2. Počátky rybníkářství v českých zemích	12
3. První velké rybníky, Karel IV.	14
4. Stavba rybníků	18
5. Rybniční soustavy	23
6. Rybníkářská horečka	34
7. Protivenství	36
8. Rybníky ve vojenských službách	39
9. Jména rybníků	45
10. Lidé kolem rybníků	48
11. Osudy některých rybníků	50
12. Rušení rybníků	54
13. Nové biotopy	57
14. Roční práce rybníkáře, výlov	70
15. Funkce rybníků	75
16. Rybniční „nej“	84
17. Rybníky a umění	87
Závěr	97
Conclusion	98
Seznam zkratk	99
Rejstřík	100
Soupis pramenů a literatury	110

Poděkování

Tento kritický katalog by nevznikl bez laskavé podpory z řad institucí a jednotlivců. Autoři by chtěli na tomto místě poděkovat Akademické knihovně Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích; Archivu společnosti Plzeňský Prazdroj, a. s.; Galerii Kooperativy; Lubomíru Hláskovi; Jihočeskému muzeu v Českých Budějovicích; Městskému hospodářství Vodňany, spol. s r.o. – rybářství; Městskému muzeu a galerii Vodňany; kolegům z Národního zemědělského muzea, s. p. o.; Renatě Pechové; Střední rybářské škole a Vyšší odborné škole vodního hospodářství a ekologie, Vodňany; firmě KINSKÝ Žďár, a.s.; Rybničnímu hospodářství s. r. o., (Lázně Bohdaneč) a Státnímu oblastnímu archivu v Třeboni.

Úvod

Kritický katalog „Rybník, krajina a my v soukolí času“ a doprovodná výstava jsou výstupy projektu NAKI II – Kulturní tradice českého rybářství ve světle jejího využití v cestovním ruchu a krajinotvorbě (DG18P02OVV057). Navazují na výstavu „Česká rybí kuchyně aneb kapr nejen o Vánocích“ a stejnojmenný kritický katalog, čímž završují čtyřletý výzkum způsobů moderní prezentace fenoménu rybářství a rybníkářství v české kulturní krajině s propojením národní i regionální identity v průřezu historie středoevropského prostoru až po současnost.¹

Téma je velmi rozsáhlé, zahrnuje celé druhé tisíciletí a oblast celé dnešní České republiky s drobnými přesahy do okolní Evropy. Katalog představuje rybník jako prvek, který vedle hlavní funkce produkce ryb významně ovlivňuje tvárnost krajiny, životní prostředí a život obyvatel. Prostřednictvím vybraných sbírkových předmětů a obrazového materiálu ze Sbírký NZM i artefaktů zapůjčených z jiných institucí neotřele zachycuje počátky rybníkářství v českých zemích, jeho bouřlivý rozvoj na počátku novověku, technologie stavby rybníků a jejich vývoj, změny v krajině a ohlasy na ně. Rybníky v krajině představují potenciál pro zvýšení její biodiverzity, vznik nových biotopů včetně biotopu hrází s unikátní flórou a faunou. Katalog zachycuje, jak se vyvíjely jednotlivé profese týkající se rybníků, a zobrazuje celoroční průběh prací souvisejících s chovem ryb a péčí o rybníky. Podtrhuje také význam rybníků v lidové kultuře, umění i v každodenním životě člověka.

¹ KUBÁSKOVÁ, Lucie – JAKUBSKÁ, Jana – ČENĚK, Miroslav, Česká rybí kuchyně aneb kapr nejen o Vánocích, Praha 2020.

Metodologická východiska

Kritický katalog „Rybníky, krajina a my v soukolí času“ v sobě kombinuje výsledky několika obecně vědních metod a metodologických přístupů, zejména vývojové analýzy rybníkářství, na příkladech sbírkových předmětů českých paměťových institucí. V nejobecnější rovině je katalog koncipován jako přehledová studie historického vývoje rybníkářství v českém prostoru, využívající data z archivních materiálů státních oblastních archivů, hmotných pramenů rybníkářských muzeí, terénního výzkumu autorského týmu, lokálních písemných zdrojů a sekundární literatury. Těžiště výzkumu se opírá o vědecké zhodnocení sbírkového fondu Národního zemědělského muzea, především podsbírky Rybářství, fondu Archiválie a podsbírky Fotoarchiv. Na základě použití metody komparace a syntézy písemných a hmotných pramenů i sekundární literatury se čtenáři otvírá vhled do historického dědictví české akvakultury, prezentovaného v podobě bohatého rybníčního fondu.

Kritický katalog je členěn do sedmnácti kapitol popisujících původ rybníků, počátky rybníkářství v českých zemích, první velké rybníky, stavba rybníků, rybníční soustavy, rybníkářská horečka, protivenství, rybníky ve vojenských službách, jména rybníků, lidé kolem rybníků, osudy některých rybníků, rušení rybníků, funkce rybníků, nové biotopy, roční práce rybníkáře a výlov, rybníční „nej“, rybníky a umění. Každou z těchto částí doprovází charakteristická příloha v podobě reprodukce hmotných, obrazových či písemných pramenů ilustrujících popisovaný jev. Hlavní části předchází úvod, metodologická východiska a rozbor dosavadního výzkumu. Katalog zakončuje závěr a pro snazší orientaci byl připojen rovněž rejstřík sestávající z antroponym a hydronym.

Dosavadní výsledky bádání, pramenná základna a literatura

Význam rybníků pro obživu obyvatel, ale i jejich vliv na okolní prostředí kodifikoval už římský císař a český král Karel IV. (1316–1378).² V období renesance se zájem o rybníkářství prohloubil a je známo již více literárních děl zabývajících se stavbou rybníků a chovem ryb. Významnou osobou, která se zasloužila o rozvoj rybníkářství a rybníkářství, byl Vilém II. z Pernštejna (kolem 1435–1521), jenž sepisoval své zkušenosti z oboru rybníkářství pro sebe, své syny a pro poučení všech porybných.³ Tyto poznámky vydal v roce 1547 jeho syn Vojtěch pod názvem „Instrukce rybní pro panství Potštýnské a Litické“.

Před rokem 1535 vydal Jan z Ploskovic, řečený Brtvín, případně jeho otec „Knižku, kterak by člověk sám sebe, při tom i jiné vésti měl, zvláště pakli kteříž nad jinými v světě panují“.⁴ Je v ní věnována pozornost rybníčnímu hospodářství, autor zde mimo jiné popisuje i soudobé rybníkářské nářadí.⁵

Zásadním dílem oné doby byla práce olomouckého biskupa Jana Dubravia (cca 1488–1553). Po Pernštejnově příkladu sepsal všechny tehdejší znalosti našich rybníkářů v latinsky psaném díle „De piscinis“ (O rybnících), poprvé vydaném v roce 1547 ve Vratislavi. Kniha se stala populární po celé Evropě a byla přeložena do angličtiny, polštiny a němčiny (do češtiny až ve 20. století). Pro nás je toto dílo cenným zdrojem informací o stavbě rybníků a chovu ryb v 16. století.

Slavnou dobu rybníkářství na rožmberském panství zachytil tamější kronikář, knihovník a archivář Václav Březan (1568–1618). Sepsal rozsáhlou pětitvázkovou „Historii Rožmberskou“, z níž se zachovaly jen poslední dva díly. Ty vyšly v novodobém knižním vydání pod názvem „Život posledních Rožmberků“ v roce 1985. Březan mimo jiné zdokumentoval dílo našich nejslavnějších rybníkářů Štěpánka Netolického, Mikuláše Rutharda a Jakuba

² Nařízení stavům a městům z roku 1356, MIČEK, Ladislav, Světem českých rybníků, Uhřetovské 2020, s. 15.

³ Vilém z Pernštejna a na Helfštejně (kolem 1435–1521), příslušník moravského rodu pánů z Pernštejna, komorník moravského zemského soudu (1475–1484), nejvyšší maršálek Království českého (1483–1490), nejvyšší hofmistr Království českého (1490–1514). Jeden z prvních šlechticů praktikujících „ve velkém“ režijní hospodaření.

⁴ Jan Brtvín z Ploskovic se narodil mezi léty 1401–1500, přesné datum narození není známo. Okolo roku 1550 působil jako rožmberský písař v Drslavicích, ve své době však především proslul jako zemědělský odborník. Zemřel v Salcburku, přesné datum úmrtí není známo.

⁵ ANDRESKA, Jiří, Vývoj nářadí v rybníčním hospodářství, Vědecké práce Československého zemědělského muzea, 9, 1969, s. 131.

Krčina.⁶ Jakub Krčín navíc vlastnoručně popsal svůj život od narození do roku 1572 ve veršované autobiografii.⁷

Stěžejní prameny umožňující rekonstrukci rybníční sítě a odrážející praktickou podobu hospodaření představují zvláště ucelené řady rybních účtů či rybních rejstříků uložených ve fondech příslušných velkostatků. Jejich struktura se odvíjela od velikosti konkrétního panství a pečlivosti rybníčního písaře. Ty nejpodrobnější mohly obsahovat například informace o ročních příjmech a výdajích celého rybního hospodářství, záležitosti výlovů, druhy pracovních příležitostí, informace o výdělku a požitcích. Rybní účty zároveň ozřejmují prosopografický výzkum osob podílejících se na chodu rybníčního hospodářství s vazbami na jeho variabilní aspekty.

Ze 17. století se dochovaly hospodářské instrukce Viléma Slavaty (1572–1652), pána z Jindřichova Hradce, z nichž se část týká rybníků a hospodaření na nich. František Teplý soudí, že Slavatovy instrukce jsou jen přepracované staré rybní instrukce od Jiřího Vratislava z Mitrovic (1593–1603) z dob Adama z Hradce.⁸

Bohuslav Balbín ve svém rozsáhlém díle „Miscellanea historica regni Bohemiae“ (Rozmanitosti z historie Království českého)⁹ popsal stav českých rybníků druhé poloviny 17. století. Slavné doby našeho rybníkářství již tehdy dávno skončily, přesto naši krajině vévodili tisícihektaroví velikáni jako rybníky Čeperka, Vyplatil, Blato a Rožmberk.

Václav Horák, ředitel třeboňského knížecího velkostatku ve druhé polovině 19. století, shrnul své celoživotní zkušenosti z rybářské praxe v knize „Die Teichwirtschaft mit besonderer Rücksicht auf das südliche Böhmen“ (Rybníkářství se zvláštním zřetelem na jižní Čechy).¹⁰ Z jeho díla vycházel František Špatný, když sepsal vůbec první česky psaný souborný text o chovu ryb „Rybníkářství čili hospodaření na rybnících“. Vyšel roku 1870 v časopise Živa. Obsahuje kromě chovatelských rad i pořekadla a přísloví o rybách a rybářích, přehled místních jmen rybníků a rybářské báchorky i pověsti.¹¹

Nový směr v rybníčním hospodářství přinesly výzkumy Josefa Šusty (1835–1914). Jeho stěžejním dílem byla kniha „Výživa kapra a jeho družiny rybníčné“ z roku 1884, již položil základy moderního chovu kapra. V roce 1898 vydal objemný spis

6 Štěpánek Netolický (1460–1538/39), český rybníkář. Působil na třeboňském panství ve službách Rožmberků. Mezi jeho nejznámější rybníční díla patří například Opatovický rybník a Zlatá stoka. Mikuláš Ruthard z Malešova († 1576), český rybníkář, žák Štěpánka Netolického. Vybudoval rybníční soustavu v okolí Chlumu u Třeboně. Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan (1535–1604), český rybníkář. Působil na panství Viléma Trčky z Lípy (1532–1569) a v boro-vanském klášteře. Proslul především jako purkrabí českokrumlovského panství a regent Viléma z Rožmberka (1535–1592).

7 Zveřejnil ji Václav Březan v roce 1610 a později Theodor Mokry (1935) a Miroslav Hule (2004).

8 TEPLÝ, František, Příspěvky k dějinám českého rybníkářství, Praha 1937, s. 66–70.

9 Výběr vyšel v češtině v překladu Heleny Businské pod názvem: BALBÍN, Bohuslav, Krásy a bohatství české země, Praha, 1986.

10 BERKA, Rudolf, Kdo byl kdo v českém a moravském rybářství, Vodňany 2006, s. 33.

11 Tamtéž, s. 108–109.

„Fünf Jahrhunderte der Teichwirtschaft zu Wittingau“, založený na rozsáhlém archivním bádání. Šusta zde seznámil veřejnost s historickým vývojem rybníkářství na Třeboňsku.¹²

Cenné informace o historii českého rybníkářství obsahuje práce archiváře Františka Teplého (1867–1945) „Příspěvky k dějinám českého rybníkářství“, která vyšla v roce 1937. O dva roky dříve byla vydána kniha „Hospodářství rybníční“, v níž Theodor Mokřý (1857–1945) sdělil všechny své mnohaleté poznatky a zkušenosti z chovu ryb.

Na počátku 20. století vyšlo hned několik knih o rybníkářství: Václav J. Štěpán (1873–1941), zakladatel a první ředitel rybářské školy ve Vodňanech, zpracoval krátké pojednání „Rybníkářství a chov ryb“, podobnou stručnou instrukcí je „Rybníkářství“ Josefa Gregory (1866–1938) z roku 1914. Rybníkům se věnuje ichtyolog Václav Dyk (1912–1995) ve své knize „Rybníky a rybníkáři“.¹³ Významné dílo o historii rybníkářství sepsal historik, archivář a pedagog Rudolf Hurt (1902–1978) pod názvem „Dějiny rybníkářství na Moravě a Slezsku“.

Z poválečného období je třeba jmenovat práce historika Aloise Míky (1928–1991) „Slavná minulost českého rybníkářství“ (1953) a „Naše rybníky a přehradní jezera“ (1963) s fotografiemi Slávy Štochla (1913–1990).

Historií českého rybářství se zabýval také Jiří Andreska (1931–1999). Jeho hlavními díly vztahujícími se k rybníkářství jsou „Vývoj náradí v rybníčním hospodářství“ (1969),¹⁴ „Rybářství a jeho tradice“ (1987) a „Lesk a sláva českého rybářství“ (1997).

Za jeho následovníka lze považovat Miroslava Huleho (* 1946), jehož práce z oblasti Třeboňska výrazně přesahují rámec tohoto regionu. K jeho hlavním dílům patří: „Rybníkářství na Třeboňsku“ (2000, 2003), „Rožmberkův Krčín a Krčínův Rožmberk“ (2004) a „Rybníkářství na Jindřichohradecku“ (2012).

Rybníkům, včetně jejich významu v krajině, se věnuje útlé kolektivní dílo „Z historie českých rybníků“.¹⁵

Přehled všech našich rybníků přinášejí publikace Petra Liebschera a Jana Rendeka (* 1973) „Rybníky České republiky“ (2014) a Jiřího Křivánka, Jana Němce a Jana Koppa „Rybníky v České republice“ (2012). Novější dějiny našeho rybníkářství shrnuje kniha kolektivu autorů „České rybníky a rybářství ve 20. století“ (2015).

Tematicky velmi blízká našemu pojetí je kniha Ladislava Míčka (* 1960) „Světlem českých rybníků“ (2020), která vedle historie zachycuje odraz rybníků v umění a řadu zajímavostí s nimi souvisejících.

¹² V češtině vyšla v překladu Oldřicha Lhotského: ŠUSTA, Josef, Pět století rybníčního hospodářství v Třeboni, Třeboň 1995.

¹³ DYK, Václav, Rybníky a rybníkáři, Praha 1945.

¹⁴ Vědecké práce Československého zemědělského muzea, 9, 1969, s. 81–165.

¹⁵ JANEČEK, Miloslav – KRATOCHVÍL, Alois – VAŠKŮ, Zdeněk – HULE, Miroslav, Z historie českých rybníků, Třeboň 1995.

1. Původ rybníků

Archivář František Teplý ve svém díle „Příspěvky k dějinám českého rybníkářství“ píše: „*Za prvního stavitele umělých rybníků dlužno považovati přírodu.*“¹⁶ Je to třeba chápat jako nadsázku, neboť podle většiny definic rybníka jde o umělou, člověkem vytvořenou vodní nádrž určenou hlavně k chovu ryb. Nádrže vzniklé přírodními procesy mohly sloužit jako inspirace ke stavbě rybníků.

První zmínky o rybnících pocházejí z Číny z doby 2300 let př. n. l.¹⁷ Rybníky se stavěly i v Egyptě a Palestině. V Bibli je řada zmínek o rybnících, jsou uváděna i jejich jména, např. Samařský, Královský, Selach, Gabaon, Bethesda, Siloe.¹⁸ Římané stavěli rybníky s mořskou i sladkou vodou. Pro české rybníkářství má největší význam jejich zavedení chovu kapra.

Římané poznali kapra při expanzi do Podunají (Panonská provincie). Dokazují to nálezy kostí kapra ve vykopávkách římských pevností na slovensko-maďarském pomezí. Římané mohli kapra dovážet po vybudovaných cestách do Říma a chovat ho v umělých nádržích – piscinách, hlavní význam však měl jako potrava pro legionáře v provinciích. Vysoký královský úředník a diplomat Cassiodorus Senator (488–583) uvádí, že ostrogótský král Theodorich Veliký (453–526) nařídil dopravit kapry z Dunaje do Raveny; podle Eugena Balona (1930–2013) tak napodobil zvyky a labužnické choutky Římanů.¹⁹

Bránský rybník – jeden z nejstarších písemně doložených rybníků. Nachází se u cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Založil jej opat Vintrich z Waldsas v roce 1263 v místech původního konventu. Foto: Miroslav Čeněk

¹⁶ TEPLÝ, F., Příspěvky c. d., s. 5.

¹⁷ BAUEROVÁ, Veronika, Rybníky v České republice, dostupné online: <<https://www.ustavprava.cz/blog/2018/10/rybniky-v-ceske-republice/>> [3. 5. 2021].

¹⁸ Bible svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání Kralického z roku 1613, 2010.

¹⁹ BALON, Eugen, O pôvode kapra, Vesmír 46, 1967, s. 344–347.

Rybník Konvent – ležící v sousedství Bránského rybníka. Byl založen rovněž mnichy cisterciáckého kláštera, Jan Blažej Santini-Aichel jej nechal v 18. století rozšířit, aby sloužil jako zrcadlo poutnímu kostelu sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Foto: Miroslav Čeněk

Obnovené středověké sádky ve Žďáru nad Sázavou. Zdroj: KINSKÝ Žďár, a.s.
Foto: Aleš Jungmann

Obnovené středověké sádky ve Žďáru nad Sázavou. Zdroj: KINSKÝ Žďár, a.s.
Foto: Aleš Jungmann

2. Počátky rybníkářství v českých zemích

Počátky rybníkářství v českých zemích spadají do 11. století, možná i do konce 10. století. Písemných dokladů o prvních rybnících je velmi málo. Na konci 10. století existovala u Prahy osada Rybníček, připomínaná již v roce 993; jméno se zachovalo v názvu ulice „Na Rybníčku“ u rotundy sv. Longina poblíž Karlova náměstí.²⁰ Zmínky o rybnících z 11. století jsou v Kosmově kronice české, sepsané děkanem pražské svatovítské kapituly mezi lety 1119–1125. V dodatku o založení Sázavského kláštera se uvádí: „Konečně též z vlastní štědrosti odevzdal (kníže Břetislav) okolní zemi až k lesu Strnovníku, též ves Skramníky, jeden rybník a slup k lovení ryb, koupenou za sto denárů, témuž opatu (Prokopovi) a jeho nástupcům pro spásu své duše k věčnému držení.“²¹

Dále Kosmas zmiňuje opata Dětharda, jenž rozmnožil majetek Sázavského kláštera mimo jiné o pozemky i vinice, lesy s horami i rovinami, s vodami a strouhami i s rybníky.²²

²⁰ BAUEROVÁ, V., Rybníky, c. d.

²¹ Kosmova kronika česká, překlad Karel Hrdina a Marie Bláhová, Praha 1972, s. 213. Děthard působil jako opat Sázavského kláštera v letech 1097–1134.

²² Tamtéž, s. 222.

Listina olomouckého údělného knížete Oty III. ze dne 3. února 1078 informuje o dvou rybnících Vydoma a Takaleč, věnovaných klášteru Hradiště u Olomouce.²³

Z roku 1227 pochází dopis českého krále Přemysla Otakara I. (1155–1230), ve kterém povoluje opatovi premonstrátského kláštera Louka ve Znojmě zakoupit zboží Lovětín a zřídit tam libovolné množství rybníků.²⁴

Znalost stavby rybníků a chovu kapra v Čechách pravděpodobně přinesly klášterní řády povolávané na naše území v 11. a 12. století. Kolonizační aktivity zahájili benediktini následováni cisterciáky, premonstráty a johanity. Je rovněž možné, že zakladatelem prvních rybníků byl sám panovník. Tento názor zastává historik Jiří Sajbt z Muzea Českého ráje v Turnově. Vychází z předpokladu, že řeholní řády přicházely na území dnešních Čech bez prostředků a byly tak odkázány na dary od knížete a velmožů. Oproti tomu panovník měl dostatek pozemků, pracovníků a díky cestám do Říma se mohl seznámit se stavbou rybníků a přivést do země specializované rybníční odborníky.²⁵ V každém případě byla možnost pravidelného zásobení kapry jako vydatnou postní stravou řeholníky velmi vítána a kláštery se rybníkářství intenzivně věnovaly a šířily ho po celé zemi. Postní pravidla se týkala celé středověké společnosti a rybníky byly ideálním hospodářským řešením otázky stravování v celém středoevropském prostoru.²⁶

První rybníky byly malé a stavebně nenáročné; stačilo přehradit potok krátkou hrází. Takovým rybníkům se říkalo „stav“ (latinsky obstaculum). Později se ujal výraz „rybník“ (piscina). Zda mezi nimi byl zásadní technologický rozdíl, není jasné.²⁷

Jedním z nejstarších dochovaných rybníků u nás je rybník Bránský vybudovaný roku 1263 u cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. V klášterním areálu se rovněž nachází obnovené středověké sádky.

²³ MIČEK, L., Světem, c. d., s. 13. K nejstaršímu dochovanému originálu přemyslovské listiny viz BISTRICKÝ, Jan, Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny, *Vlastivědný věstník moravský*, 1993, 45, s. 131–136.

²⁴ ANDRESKA, Jiří, *Rybářství a jeho tradice*, Praha 1987, s. 34.

²⁵ MIČEK, L., Světem, c. d., s. 139–140.

²⁶ Srov. KUBÁSKOVÁ, L. – JAKUBSKÁ, J. – ČENĚK, M., *Česká rybí kuchyně* c. d., s. 55.

²⁷ ANDRESKA, J. *Rybářství*, c. d. s. 36.

3. První velké rybníky, Karel IV.

Zdokonalení stavební techniky spočívající v budování bezpečnostních přepadů a důmyslných náhonů umožnilo zakládat rybníky i v nížinách. Ve 13. a 14. století se již rybníkáři odvážně pouštěli do stavby velkých rybníků. Vznikly tak např. rybníky Žár u Trhových Svin (1221, 120 ha), Dvořiště u Lomnice nad Lužnicí (1366–1367, 337 ha), Velký rybník u Doks (1366, 312 ha) a Holná u Kardašovy Řečice (14. stol., 230 ha).

Kamenné tarasení hrází bylo známo již od dob vlády Jana Lucemburského (1310–1346). Pravděpodobně se s ním seznámila králova družina na svých válečných toulkách Evropou. Běžně se však nepoužívalo; bylo nahrazováno dřevěným nebo chvojovým obvalem.

Jan Lucemburský nařídil stavět ve všech vsích takzvané návesní rybníčky, avšak velký rozvoj českého rybníkářství nastal až za vlády jeho syna Karla IV. (1355–1378).²⁸ V roce 1356 vydal nařízení všem stavům i městům, aby pilně budovaly rybníky – jednak pro zabezpečení hojnosti potravy, dále aby se voda stáhla z bahnisek a jako pára blahodárně působila na rostlinstvo a aby bránily povodním.²⁹ Sám rovněž nechal postavit mnoho rybníků na statcích patřících koruně, například rybník Kačležský, Bošilecký nebo Záblatský, případně již zmíněný Velký rybník u Doks a rybník Dvořiště.³⁰ Kronikář Beneš Krabice z Weitmile († 1375) o Karlu IV. uvádí: „... poručil na zemské útraty stavěti rybníky v různých končinách země, a když urozenci, bohatší města, spatřovala v nich očitý prospěch, následovala jeho příkladu, velebíce Boha, že jim dal takového panovníka, pod jehož vládou se jim dobře daří...“³¹

Rovněž pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic (1297–1364) zakládal rybníky k zvelebení arcibiskupského panství, jeho příkladu následovala okolní šlechta.³² Před husitskými válkami měla již každá vesnice alespoň jeden obecní rybník; rybníční hospodářství intenzivně provozovaly kláštery, měšťané, cechovní sdružení a panství, nazývaje rybníky „klínoty vodní“.³³

28 BAUEROVÁ, V., Rybníky, c. d.

29 HONS, Josef, Když měřičkové, rybníkáři a trhání krajem táhli, Praha 1961, s. 125.

30 MIČEK, L., Světem, c. d., s. 15.

31 TEPLÝ, F., Příspěvky, c. d., s. 14.

32 Tamtéž.

33 Tamtéž, s. 20.

Rybník Žár u Trhových Svinů – jeden z našich nejstarších velkých rybníků. První zmínka o něm je v listině kláštera ve Světlé (Zwettel) z roku 1221, kde je uveden pod německým jménem Sohorsteich. Má rozlohu 120 ha. Foto: Miroslav Čeněk

Jeden z nejstarších třeboňských rybníků – Dvořiště (1363–1367, 337 ha). Byl upravován Štěpánkem Netolickým i Jakubem Krčínem. Foto: Miroslav Čeněk

Klenutá výpust rybníka Dvořiště vysekaná ve skále. Foto: Miroslav Čeněk

Holná (Velká Holná) – rybník u Kardašovy Řečice ze 14. století (230 ha), je na něm jeden z našich největších ostrovů Naxos s přírodní biosférickou rezervací. Foto: Miroslav Čeněk

Asi 150 let starý buk lesní na hrázi Holné (obvod kmene 4,7 m, výška 30 m).
Foto: Miroslav Čeněk

Původní kamenný můstek na hrázi rybníka Holná. Foto: Miroslav Čeněk

4. Stavba rybníků

O tom, jak probíhala stavba rybníka, nás podrobně informuje spis Jana Dubravia „De piscinis“ (O rybnících) z roku 1547.

Nejprve se vybralo vhodné místo v terénu. Následovalo vyměření rybníka, jež prováděli takzvaní měřičkové. K dispozici měli jen jednoduché přístroje: průhledítko a krokvici, známé již ve starověku, dále sáhovku a provazce s uzly, sloužící k měření délky. Vyměřili území budoucí zátopy, výšku hráze a její základnu. Dodržovala se zásada, že šířka hráze při vrcholu se rovnala její výšce a základna jejímu trojnásobku. Dno hráze se zbavilo porostu a vyhloubilo na nepropustné podloží. V nejnižším místě se uložila rybniční roura tvořená dvěma vydlabanými kmeny uloženými na sobě. Po jejich důkladném utěsnění se začalo pomalu vrstvit těleso hráze za stálého udusávání. Na jednom konci hráze se postavil dlážděný bezpečnostní přeliv, který se opatřil brlením proti úniku ryb. Na vnitřní straně chránil hotovou hráz před vlnobitím a proti vyplavování zeminy obval ze dřeva nebo chvojí. Napouštění rybníka muselo být pozvolné a před vysazením ryb se voda několikrát obměňovala.³⁴

K důležitým součástem rybníka patří vypouštěcí zařízení. Nejstarším typem je čapová výpust. Dnes se již na rybnících nachází vzácně. Tvoří ji čap, což je v podstatě velká dřevěná zátka spojená s trámem – táhlem čapu. Čap se zasazoval do otvoru v horní části výpustní roury, zvaném oko nebo sedlo čapu. Během vypouštění rybníka se čap zvedal za táhlo pomocí řetězu. Při tom si rybáři obvykle pomáhali pákou opřenou o příčný trám, tzv. nadčapec. K němu vedla z hráze lávka (chůdy). Okolo oka čapu se nacházelo brlení zvané zahrádka (též kaberna), zabraňující úniku ryb a ucpání roury vniknutím nežádoucích předmětů. Funkci zahrádky mohl nahradit ouvršek – ucpávka oka čapu pletená z proutí. Pokud chtěli rybáři upouštět vodu pomaleji, čap jen povytáhli a do takto vzniklé škvíry zasunuli bidlo, což vyžadovalo velkou zkušenost. Téhož efektu mohlo být dosaženo provrtáním menšího otvoru do čapu, jenž byl poté uzavřen menší zátkou. Po jejím vytažení odtékala voda slabým pramínkem (*courala*).³⁵

Později byly některé čapy zvedány pomocí šroubového mechanismu.³⁶ Ke zvedání nejtěžších čapů sloužilo zařízení zvané nůžky. Sestávalo z klínu zhotoveného z trámů, jehož přitahováním směrem k hrázi tažnými zvířaty byl čap zvedán.³⁷ Zvláštní modifikací je tzv. dutý čap, spojující funkci výpusti a bezpečnostního přepadu. V čapu je po celé délce vyvrtán středový otvor a při zvýšení hladiny voda tímto otvorem přepadává a odtéká výpustní rourou. Užití dutého čapu je vhodné zejména na velmi malých rybnících.

34 DUBRAVIUS, Jan, O rybnících, Praha 1953, s. 35–46.

35 KRUPAUER, Vladimír, Zastavení na břehu, České Budějovice 1988, s. 17–19.

36 Tamtéž, s. 20.

37 POKORNÝ, Josef, Vodní hospodářství. Stavby v rybářství, Praha 2009, s. 103.

Dokonalejším typem výpusti byla takzvaná lopata. Byla to deska s táhlem, která uzavírala čelní otvor roury, jejímž povytahováním se plynule reguloval odtok vody. Zvedala se stejně jako čap pomocí páky nebo šroubového mechanismu.

Dnes je nejpoužívanějším typem výpusti požerák (kbel, mnich), většinou dvojitý, se dvěma řadami dluží. Umožňuje snadnou a přesnou regulaci hladiny vody a odběr vody z kterékoli výšky nádrže. Umístěn může být u paty hráze, částečně zapuštěn v hrázi, nebo přímo v tělese hráze (obvykle u sádek nebo manipulačních rybníčků).³⁸ Stavěly se i požeráky šikmé, kopírující stěnu hráze. Požeráky představují ideální typ výpusti pro většinu rybníků, nevhodné jsou pro hloubku nádrže větší než 3,5 m.³⁹

Na vzdušné (návětrné) straně hráze výpustní roura ústí do malé nádrže zvané podtrubí. Ta zajišťuje, že i u vypuštěného rybníka je roura zaplněna vodou a tím se zvyšuje její trvanlivost.

Důležitou součástí rybníka je bezpečnostní přepad (splav, jalový přeliv, samice). Buduje se obvykle na jednom konci hráze (tzv. čelní přepad). Bývá vydlážděn a opatřen dřevěným nebo železným brlením. Pokud vede po hrázi větší cesta, musí být přepad přemostěn.

K dalším součástem rybníka patří přítok, obvodová strouha, stoky ve dně rybníka, loviště a kádiště.

Zvětšený model průhledítka.
Materiál: dřevo, mosaz. Zdroj: NZM.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Dubová pilota z hráze Bohumilečského rybníka, 15. stol. Zdroj: NZM, inv. č. 125 897.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

38 Tamtéž, s. 105.

39 Tamtéž, s. 104.

Model krokvice. Materiál: dřevo, mosaz. Zdroj: NZM.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

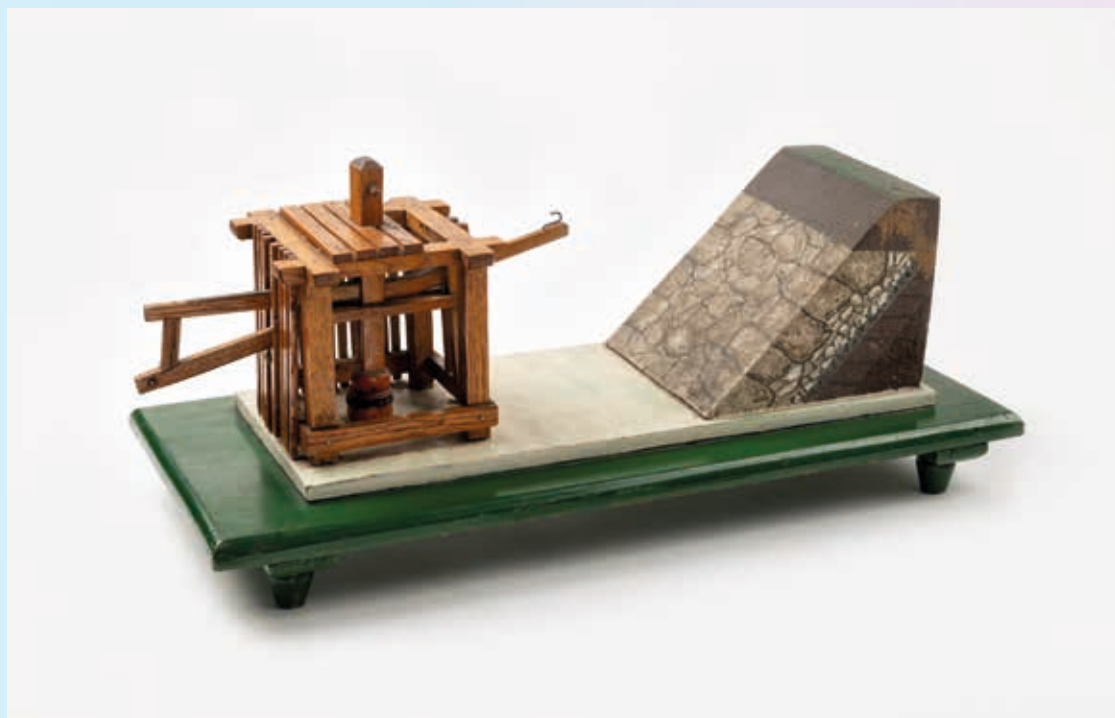
Model napojení rybníčních rour. Materiál: dřevo. Zdroj: NZM, inv. č. 68 722.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Čap, původně ze sbírek Rybářství Lnáře, s.r.o.
Zdroj: NZM, inv. č. 79 721.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Dutý čap vhodný pro malé nádrže.
Foto: Miroslav Čeněk

Model čapové výpusti zvané „nůžky“. Materiál: barvené dřevo. Zdroj NZM, inv. č. 20 627.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Dvojitý požerák na rybníce Velký Zvolenov. Foto: Miroslav Čeněk

Dvojité požeráky na Munickém rybníce. Foto: Miroslav Čeněk

5. Rybníční soustavy

V polovině 15. století se rozšířila tzv. třístupňová metoda chovu kapra. Zatímco při nejstarší, tzv. kumulativní metodě chovu se vše od výtěru po výlov tržních ryb odehrávalo v jediném rybníce, při této nové metodě se kapři v jednom rybníce (tzv. třecím) vytřeli a vylíhl se zde plůdek, v druhém rybníce plůdek vyrostl do velikosti násady a ve třetím, největším, se odchovala tržní ryba. Tato metoda vyžadovala hospodařit na více rybnících různých velikostí. Vznikaly tak rybníční soustavy.

Mezi šlechtickými rody vynikli ve stavbě rybníků zejména Pernštejnové.⁴⁰ Na Moravě vybudovali rybníční soustavy v okolí měst Tovačov, Hodonín a Pohořelice. Na pardubickém panství ve východních Čechách vznikla rozsáhlá rybníční soustava zásluhou Viléma II. z Pernštejna. Dal rozšířit starší rybníky Bohdanečský, Starý Sopřečský a Živanický. Vznikaly další rybníky, jimž vévodila tisícihektarová Čeperka, dvakrát větší, než je dnešní největší český rybník Rožmberk. V roce 1513 se započalo se stavbou 35 km dlouhého Opatovického kanálu přivádějícího vodu z řeky Labe do hlavních rybníků. Téměř současně byla postavena Podčapelská strouha napájějící rybníky v jižní části pardubického panství.⁴¹

Dalšími velkými rybníky byly například Oplatil, Rozkoš, Ždánický, Semtínský, Jezero a mnoho jiných. V roce 1560 se na pardubickém panství nacházelo již 215 rybníků.⁴²

Když v roce 1490 získal Vilém z Pernštejna od českého a uherského krále Vladislava II. (1471–1516) hlubocké panství, shledal tamější rybníkářství ve špatném stavu. Dal přestavět hlavní rybník Bezdrev a pustil se do rychlého budování hlubocké rybníční soustavy. Dílo dokončil jeho syn Vojtěch (1490–1534).

Na Poděbradsku vznikla rybníční soustava napájená vodou z řeky Cidliny Sánskou strouhou, jež ústila do Labe. Největším rybníkem Poděbradska bylo Blato o výměře čítající zhruba 1 000 ha. Někteří autoři jej považovali za největší rybník Českého království.⁴³ Při dolním toku Cidliny byla vybudována významná rybníční soustava chlumecko-dymokurská s velkými rybníky Žehuňským, Rutvasem, Chlumeckým velkým, Kosickým velkým, Milošovcem a Píseckým.⁴⁴

U Hodonína nechal zbudovat Jan z Lipé rozsáhlou rybníční soustavu s rybníky Jarohněvickým, Písečným a Nesytem (1530–1539, 570 ha).⁴⁵

⁴⁰ Šlechtický rod, jehož původní doména se rozkládala okolo hradu Pernštejna na Vysočině. V 16. století patřili Pernštejnové společně s Rožmberky k nejvýznamnějším rodům Království českého.

⁴¹ ANDRESKA, Jiří, Vývoj rybářství. Průvodce expozicí, Praha 1981, stránky nečíslovány.

⁴² Tamtéž.

⁴³ MIČEK, L., Světem, c. d., s. 32.

⁴⁴ ANDRESKA, J., Vývoj, c. d.

⁴⁵ MIČEK, L., Světem, c. d., s. 30.

Na jižní Moravě se rybničnímu podnikání věnoval rovněž knížecí rod Lichtenštejnů.⁴⁶ Jeho příslušníci nechali zbudovat rybniční soustavu na potoce Včelínek, dnes zvanou Lednické rybníky. Tvoří ji rybníky Mlýnský, Prostřední, Hlohovecký a Nesyt, který je dnes se svými 300 ha největším rybníkem na Moravě.⁴⁷

Výstavba dnes nejznámější rybniční oblasti na Třeboňsku začala v polovině 15. století. K nejstarším zde zbudovaným rybníkům náležely rybník Branský, Cirkvičný, Kacířovec, Děkanec, Ponědražský, Štěpánovský, Starý Kocliřov a Nový rybník. Hlavní rozvoj třeboňského rybníkářství však probíhal až ve století šestnáctém. V roce 1506 vypracoval Josef Štěpánek Netolický návrh na rozsáhlou rybniční soustavu napájenou vodou z Lužnice 45 km dlouhou strouhou, později nazvanou Zlatá stoka. Svou práci již nestihl z důvodu úmrtí dokončit, přesto zanechal svým nástupcům úctyhodné dílo – 9 velkých a 37 menších rybníků.⁴⁸ Štěpánkovy rybníky byly mělké a teplé a vynikaly velkým výnosem ryb.

V roce 1565 jmenoval Vilém z Rožmberka (1535–1592) hejtmanem třeboňského panství Mikuláše Rutharda z Malešova. Ten již měl v té době za sebou pozoruhodné dílo ve službách Krajířů z Krajku – chlumeckou rybniční soustavu s rybníky Purkrabí, Nový Hospodář, Nové Jezero, Nový Kanclíř, Staňkovský a Hejtman.⁴⁹

V rožmberských službách vyměřil rybník Nový Vdovec, rozšířil Kaňov a započal stavbu Hradečku. Tento rybník na jihovýchodním okraji Třeboně přinášel samé problémy (rybník byl založen na rašelině, hráz se promáčela a bortila) a nakonec byl zrušen. Ruthard se nepohodl s novým regentem rožmberského panství Jakubem Krčínem a byl ze služby propuštěn.⁵⁰

Nejslavnějším stavitelem rybníků byl bezesporu Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan. Se stavbou rybníků započal na Krumlovsku a Netolicku. Díky jmenování regentem rožmberských panství v roce 1569 mohl plně rozvinout své rybníkářské schopnosti. Postavil dnešní rybník Svět, který ale narazil na odpor obyvatel Třeboně, a Krčín jej proto pojmenoval Nevděk. Na Třeboňsku postavil mnoho dalších rybníků, např. Spolský (1571), Potěšil (1577), rozšířil Opatovický, Naději a Skutek (1574), Dvořiště a Záblatý (1580).⁵¹ Završení jeho díla na Třeboňsku představovala stavba rybníka Rožmberk. Ke stavbě velkého rybníka vyzval již v roce 1516 Štěpánka Netolického Petr IV. z Rožmberka (1462–1523). Netolický však se stavbou otálel, neboť si plně uvědomoval všechny obtíže s ní spojené.⁵²

Krčín zahájil stavbu velkolepého díla v roce 1584. Aby rybník ochránil před jarními povodněmi z řeky Lužnice, rozhodl se odvést část její vody umělým kanálem do

46 Jeden z nejstarších dolnorakouských šlechtických rodů, jehož příslušníkovi Jindřichu I. (1233–1256) roku 1249 udělil moravský markrabě Přemysl (budoucí český král Přemysl Otakar II.) v léno hrad Mikulov.

47 Není totožný s výše uvedeným rybníkem Nesytem.

48 ANDRESKA, J., Vývoj, c. d.

49 Krajířové z Krajku byli rytířským rodem pocházejícím z Kraňska, jenž pronikl na území dnešních Čech ve 14. století.

50 ANDRESKA, J., Rybářství, c. d., s. 47–48.

51 Tamtéž, s. 67.

52 HULE, Miroslav, Rožmberkův Krčín a Krčínův Rožmberk, Třeboň 2004, s. 123–124.

řeky Nežárky. Stavba tohoto 14 km dlouhého kanálu nazvaného Nová řeka byla zahájena současně s budováním hráze rybníka. Nová řeka byla dokončena 27. listopadu 1585 a rozradostněný Krčín napsal Vilémovi z Rožmberka: „*Oznamuji Vaší Milosti, že s pomocí všemohoucího Boha jsem řeku Lužnici do Strážské řeky přivedl a včera se obě spojily.*“⁵³ Náročná práce trvající 6 let skončila v roce 1589 a bylo při ní zatopeno 1 000 ha.⁵⁴ V roce 1879 se podařilo prosadit Josefu Šustovi oddělení jižního chobotu Rožmberka za vzniku rybníka Vítek o rozloze 53 ha.⁵⁵

V roce 2002 bylo jádro třeboňské soustavy prohlášeno za národní kulturní památku. Zahrnuje již dříve vyhlášené kulturní památky Zlatá stoka, Nová řeka a rybníky Svět a Rožmberk.⁵⁶

Opatovický kanál u Dolan, 35 km dlouhý, jeho stavba byla zahájena v roce 1513, napájel vodou z Labe rybníky pardubické soustavy. Foto: Miroslav Čeněk

⁵³ TEPLÝ, F., Příspěvky, c. d., s. 41.

⁵⁴ ANDRESKA, J., Rybářství, c. d., s. 67.

⁵⁵ BŘEZAN, Václav, Životy posledních Rožmberků, s. 244–256, edice PÁNEK, Jaroslav, Praha 1985.

⁵⁶ Rožmberk (rybník), dostupné online: https://www.krasnecsko.cz/lokalita_detail.php?id=10360-rozemberk-rybnik&strana= [12. 5. 2021].

Výlov Bohdanečského rybníka. Největší rybník východních Čech (90 ha, vybudován po roce 1472) byl původně třikrát větší. Zdroj: Rybníční hospodářství, s.r.o., Lázně Bohdaneč

Bohumilečský rybník (18 ha), jeden z dochovaných pernštejnských rybníků na Pardubicku. Zdroj: Rybníční hospodářství, s.r.o., Lázně Bohdaneč

Rybník Skříň (27 ha), na jeho ostrůvku stávala gotická tvrz. Zdroj: Rybníční hospodářství, s.r.o., Lázně Bohdaneč

Rybník Bezdrev, v současnosti náš druhý největší rybník (520 ha). Foto: Miroslav Čeněk

Munický rybník, v roce 1514 jej nechal rozšířit Vojtěch z Pernštejna.
Foto: Miroslav Čeněk

Velký Tisý, první rybník, na jehož stavbě se podílel Štěpánek Netolický.
Foto: Miroslav Čeněk

Začátek Zlaté stoky nad jezem Pilař u Majdaleny.
Foto: Miroslav Čeněk

Opatovický rybník – vznikl spojením dvou středověkých rybníků z roku 1376, které provedl Štěpánek Netolický v letech 1510–1518. Foto: Miroslav Čeněk

Zlatá stoka v Třeboní.
Foto: Miroslav Čeněk

Dům na náměstí v Třeboní, kde prožil zbytek života Mikuláš Rutard poté, co jej Jakub Krčín bez ohledu na dřívější zásluhy v roce 1570 propustil. Foto: Miroslav Čeněk

Ponědražský rybník. Foto: Miroslav Čeněk

Louky na místě zrušeného rybníka Hradeček.
Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Svět, první velké dílo Jakuba Krčína na Třeboňsku.
Foto: Miroslav Čeněk

Socha Jakuba Krčina na hrázi Světa od Jana Hendrycha z r. 2004. Foto: Miroslav Čeněk

Záblatský rybník. Foto: Miroslav Čeněk

Nová řeka u Stříbřeckého mostu. Foto: Miroslav Čeněk

Rožmberk, vrcholné dílo Jakuba Krčína. Foto: Miroslav Čeněk

6. Rybníkářská horečka

Konec 15. a celé 16. století jsou označovány jako zlatý věk českého rybníkářství. Vedle velkých rybníčních soustav vznikaly i jednotlivé rybníky různých velikostí. Nové rybníky byly zakládány na všech příhodných místech. Příčiny mimořádného rozvoje rybníkářství v té době je třeba hledat ve sféře ekonomické, předpokladem vzniku rybníků byl dlouhodobý mír a politická stabilita.⁵⁷ Rybníkářství, které bylo především záležitostí šlechtického podnikání, se stalo velmi výnosným odvětvím. Hlavním cílem se stala produkce co největšího počtu ryb a jejich úspěšný prodej. Kapři se uplatňovali i na zahraničním trhu, zvláště v sousedním Německu a Rakousku. V menším měřítku budovala rybníky a hospodařila na nich i královská města, např. Nymburk, Český Brod, Znojmo, Jihlava, Olomouc, Brno, Uherské Hradiště, Čáslav či Písek.

V této době bylo jen na území dnešních Čech postaveno zhruba 25 000 rybníků a tehdejší krajina se tak změnila k nepoznání. Celková plocha rybníků činila 180 000 ha a objem vody 2,4 mld. m³ (tj. 5x více než dnes).⁵⁸

⁵⁷ VOREL, Petr, Zlatá doba českého rybníkářství: Vodní hospodářství v ekonomice 16. století, Dějiny a současnost, 2007, 28, 8, s. 30–33.

⁵⁸ POKORNÝ, Josef, Perspektiva rybníků a malých vodních nádrží v 21. století, in: URBÁNEK, Martin (ed.), České rybníky a rybníkářství ve 20. století, České Budějovice 2015, s. 307.

Mapa třeboňské rybníční soustavy, 1779. Zdroj: SOA Třeboň

7. Protivenství

Budování rybníků nebylo vždy spojeno s vděčností. Zatopení pozemků vyvolávalo četné spory vrchnosti s místními obyvateli. Většinou šlo o zemědělskou půdu, ale někdy musela rybníkům ustoupit i obytná stavení nebo celé vesnice, jako v případě vsi Oslova při stavbě Horusického rybníka. Okolo roku 1500 se započalo u Horusic se stavbou velkého rybníka. Vedl ji fišmistr Štěpánek Netolický. Vesnice Oslov, kde ještě v roce 1467 stálo devět domů, zcela zanikla. Horusičtí si zase opakovaně stěžovali u vrchnosti, neboť tak přišli o mnohá pole a louky. Rybník byl dokončen v roce 1512.⁵⁹

O tom, že se vrchnost nerozpakovala přestěhovat celou vesnici ležící na místě příhodném pro stavbu rybníka, svědčí i osud vsi Stolany na Chrudimsku. Stávala na obou březích Stolanského potoka, na němž se v letech 1587–1588 Václav Heřman Ples ze Sloupu rozhodl vybudovat rybník dnes zvaný Panský a ves dal přestěhovat. Tuto událost zachytil dodnes dochovaný lidový popěvek: „*Pan baron Ples zrušil ves, vyhubil lidi, nasadil ryby.*“⁶⁰

Známý je také případ Svinenského předměstí Třeboně, které dal Jakub Krčín zbourat kvůli stavbě rybníka Svět. Bylo to jeho první větší dílo ve funkci regenta rožmberských panství. Stavba byla zahájena v roce 1571 a setkala se s velkým odporem treboňských měšťanů. Krčín ale prosadil svou a dal zbourat celé Svinenské předměstí včetně kostela sv. Alžběty (ten byl nově postaven na Břilickém předměstí, kde je dodnes), špitálu augustiniánského kláštera nebo Trubáčkova mlýna na Spolském potoce. Vedle obytných stavení a zemědělských objektů byla dotčena i zkulturnovaná půda – sady, zelinářské zahrady, louky a pole. Nechal přeložit i Struhu (později nazvanou Zlatá stoka) z jihozápadního okraje Třeboně na severovýchodní. Později jej za to kritizoval rožmberský kronikář Václav Březan, který napsal: „*Třeboni Krčín záhubu přinesl. V té příčině byl-li Krčín dobrý hospodář a politický člověk, že takové město a pevnost snížil, rozumnému člověku k soudu podává se.*“ Pro odpor treboňských obyvatel nazval Krčín rybník Nevděkem.

Horečná výstavba rybníků se mnohdy nesetkávala ani s pochopením kazatelů. Luterský kněz Jan Štelcar Želetavský (1530–1596), kaplan v Jindřichově Hradci, uvádí v knize O pravé a falešné církvi (1589): „*Jiné vrchnosti radče na místo (kostela) ustavějí pivovar neb krčmu, aby se čertovo království vzdělávalo, a pro své časné užítky dopouštějí všeho zlého svým poddaným. Jiní pak majíce (kostely) vystavěné, zatopují je rybníky. I plní se to, co onen sedláček zde v Čechách prorokoval, že přede dnem soudným bude zima zimu stíhati, v kožiších že budou žínati a čtvrtý díl země české s kostely rybníci zatopiti mají...*“⁶¹

⁵⁹ Horusický rybník, dostupné online <<https://www.trebonsko.cz/horusicky-rybnik>> [18. 2. 2021].

⁶⁰ MUSIL, Jan, Pověst nebo realita? Aneb Záchraný archeologický výzkum při odbahňování Panského rybníka ve Stolanech v roce 2011, Chrudimský vlastivědný sborník, 2012, 16, s. 207–236.

⁶¹ HULE, Miroslav, Rybníkářství na Třeboňsku, Třeboň 2003, s. 11.

Horusický rybník vybudovaný v roce 1512, pod jehož hladinou zmizela ves Oslov.
Foto: Miroslav Čeněk

Na závěr uvedíme jeden příklad s dobrým koncem, který se týká vodňanské rybníční soustavy budované od 70. let 15. století. Jelikož byl o ryby zájem v sousedním Německu a Rakousku, rozhodla se městská rada ve Vodňanech dne 25. února 1525 rozšířit své rybníční hospodářství o další rybník. Byl vybudován samostatně na východ od města v místě zvaném V Dřemlinách, proto ho po dokončení stavby v roce 1528 nazvali Dřemlinský. Se sedláky ze sousedního panství byla sepsána smlouva o odškodnění za zatopené pozemky. Na potvrzení dobrých vztahů sedláci nosili při výlovu rybářům koláče a dostávali od nich ryby. Tato tradice se udržela dodnes, kdy rybník spravuje Městské rybářství Vodňany.⁶²

62 LIEBSCHER, Petr – RENDEK, Jan, Rybníky České republiky, Praha 2014, s. 242.

Slavnost při výlovu Dřemlinského rybníka v roce 2017. Zdroj: Městské rybářství Vodňany. Foto: Karel Burda

8. Rybníky ve vojenských službách

Rybníky na jedné straně usnadňovaly průchod terénem, na straně druhé měly často funkci fortifikační. Příklady, kdy rybník podporoval opevnění města, hradu či tvrze, najdeme celou řadu.

Hrad Borotín poblíž Jistebnice byl ze dvou stran (severu a západu) chráněn Starozámeckým rybníkem.

Zámek Blatná, původně hrad, obklopuje ze všech stran Zámecký rybník, napájený řekou Lomnicí.

U zachovalého gotického hradu Kost v Českém ráji leží rybníky Černý a Bílý, které mohly v případě potřeby zaplavit okolí.

Tvrz v Tchořovicích ze 14. století, ležící mezi Blatnou a Lnářemi, chrání příkop a chobot Dolejšího rybníka.

Kromě fortifikační funkce mohly rybníky posloužit i jako útočná zbraň – jejich vodou se mohla zaplavit nepřátelská ležení, šikující se vojska nebo přístupové cesty.

Jedním z nejznámějších příkladů využití rybníků v boji je bitva u Sudoměře, kde husité dosáhli svého prvního slavného vítězství. Dne 22. března 1420 opustilo 400 husitů včetně žen a dětí obléhanou Plzeň a vydalo se k Táboru. Vedl je Jan Žižka (asi 1360–1424) spolu s Břeňkem Švihovským z Rýzmburka a Dolan († 1420) a Janem Valkounem z Adlaru, cesty se účastnil i radikální husitský kněz Václav Koranda starší (asi † 1420). K dispozici měli 12 bojových vozů, 9 jezdeckých koní a několik obyčejných vozů na přepravu potravin a píce. Bohuslav VI. ze Švamberka (asi † 1425), Hanuš z Kolovrat (1390–1450) a další katoličtí šlechtici proti nim shromáždili dobře vyzbrojené a vystrojené vojsko, jehož součástí byl i oddíl rytířů přezdíváný „Železní páni“.

Husité zaujali pozici asi 2 km od Sudoměře v katastru obce Mladějovice na hrázi tehdy vypuštěného rybníka Škaredý a vytvořili zde vozovou hradbu.⁶³ Ke střetu došlo 25. března okolo 4. hodiny odpoledne. Předpokládá se, že bitevním polem byla vyvýšenina mezi rybníky Markovec, Škaredý a Prostřední. Bitva skončila se setměním, katolické vojsko odtáhlo a husité zůstali na místě navzdory citelným ztrátám. Řada zraněných husitů byla dopravena na okolní statky spřátelených šlechticů, mezi padlými byl i Břeněk z Dolan. Větší počet zemřelých lze předpokládat na katolické straně. V bitvě byl zasažen do palce u nohy šipkou z kuše Jindřich z Hradce (1365–1421), jemuž rána zhnisala, a o rok později zemřel. Třicet zajatých husitů později Žižka vyměnil za zajatce z bitvy u Mladé Vožice (5. dubna 1420). Protože první popis bitvy vznikl až s velkým časovým odstupem, je třeba brát údaje s rezervou. Málo pravděpodobná je informace o 2 000 bojovníků na katolické straně, historikové se domnívají, že jich mohlo být jen několik stovek.

⁶³ Hráz byla do roku 1896 zhruba o 1 m nižší. Srov. ČORNEJ, Petr, Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka, Praha 2019, s. 205.

Velká role v bitvě byla přisuzována právě terénu. Část katolických pánů se pokusila o útok přes vypuštěný rybník, bořili se ale do bahna, museli sesednout z koní a i pak byli v těžkém odění v nevýhodě. Rozšířila se též legenda, že Žižka před bitvou nařídil ženám, aby rozprostřely po dně vypuštěného rybníka své řízy, které se pak namotávaly rytířům na ostruhy. Ti pak padali do bahna a byli pobiti.

Dnes stojí na návrší 16 m vysoký pomník Jana Žižky od sochaře Emanuela Juliána Kodeta (1880–1954). Odhalen byl v roce 1925, akce se zúčastnil i historik August Sedláček (1843–1926).⁶⁴ Na tomto místě se také pravidelně konají rekonstrukce bitvy.

S husitskými válkami souvisí rovněž jméno rybníka Spálivec na Chrudimsku. Koncem dubna roku 1421 husité vypálili benediktinský klášter v Podlažicích. Podle pověsti dal Jan Žižka na poli Chmelnice upálit podlažického opata Jana a dva mnichy a jejich popel nechal vhodit do rybníka, jenž od té doby nese jméno Spálivec.⁶⁵

Rybníky byly několikrát využity i v průběhu třicetileté války (1618–1648). V té době již rybníkářská horečka skončila a krajinu na všech příhodných místech zaplnily rybníky. Jeden z prvních střetů představovala bitva u Lomnice nad Lužnicí.

Ustupující císařské vojsko vedené generálem Karlem Bonaventurou Buquoyem (1571–1621) bylo dne 6. března 1618 dostiženo českým stavovským vojskem, je muž velel Jindřich Matyáš Thurn (1567–1640). Bitva se odehrála v prostoru mezi rybníky Dvořiště a Koclířov. Stavovské dělostřelectvo ostřelovalo nepřátelské pozice přes rybník Koclířov. Zpočátku na ně nemohlo dostřelit a koule padaly do vody. Pak ale údajně začalo pálit pod ostrým úhlem na hladinu rybníka, koule se odrážely jako žabky a způsobily císařským velké ztráty. Bitva skončila příchodem tmy, kterou císařští využili k ústupu do Budějovic. Thurn je nepronásledoval, neboť by to bylo nebezpečné, a uchýlil se s vojskem do blízkého Lišova. V bitvě padlo asi 1 500 císařských a 200 českých vojáků.⁶⁶

V následujícím roce zamýšlel vrchní velitel císařských vojsk hrabě Buquoy překvapit stavovské vojsko utábořené u Soběslavi povodní vyvolanou prokopáním hráze Rožmberka. K tomu ale nedošlo, neboť se díky silné strážci podařilo stavovským hráz uhájit.⁶⁷ Naopak rybníky Rožmberk a Svět posloužily obléhané Třeboni k získávání potravy. Třeboň byla vydána do rukou císařských až v roce 1622.⁶⁸

V roce 1623 při budování předsunutého opevnění Prahy se pokoušeli úředníci české komory využít k této práci rybníkáře. Žádné se jim ale nepodařilo sehnat.⁶⁹

⁶⁴ ČORNEJ, Petr, Jan Žižka, Praha 2019, s. 202–215, Bitva u Sudoměře, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Sudom%C4%9B%C5%99e> [21. 1. 2021].

⁶⁵ NEKVIDOVÁ, Markéta, Podlažický klášter, dostupné online: <http://www.kraj.kppar-dubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Podlazicky_klaster> [23. 1. 2021]. MIČEK, L., Světem rybníků, c. d. s. 18.

⁶⁶ MIČEK, L., Světem rybníků, c. d., s. 52, Bitva u Lomnice, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Lomnice> [27. 1. 2021].

⁶⁷ HULE, Miroslav, Rožmberkův Krčín a Krčínův Rožmberk, Třeboň 2004, s. 172.

⁶⁸ Tamtéž, s. 172–173.

⁶⁹ MIČEK, L., Světem rybníků, c. d., s. 52

V témže roce záútočilo na Moravu vojsko sedmihradského knížete Gabriela Betlena (1580–1629). Císařští vojáci vypustili rybníky u Olomouce a Tovačova, aby zvýšili hladinu řeky Moravy a zabránili tak nepříteli v postupu. Poničené rybníky byly opraveny až koncem 17. století.⁷⁰

Rybníky sehrály roli také v jedné z nejkrvavějších bitev třicetileté války – bitvě u Jankova. Odehrála se dne 6. března 1645 u vsi Jankov na Benešovsku. Střetla se zde švédská vojska generála Lennarta Torstensonova (1603–1651) s rakouskými císařskými vojsky vedenými Melchiorem Hatzfeldem (1593–1658), Johannem Götzem (1599–1645) a Janem z Werthu (1591–1652). Švédové dokonale využili terénu; obešli krytým údolím císařskou armádu přes zamrzlé rybníky a natlačili ji do úžlabiny. Císařští vojáci nemohli uniknout do stran ani zpět a cestu vpřed jim uzavíral rybník a bahniska, přičemž byli soustavně ostřelováni švédským dělostřelectvem. V bitvě u Jankova padlo či bylo zajato asi 5 000 císařských vojáků včetně výše zmíněného polního maršálka Götze. Švédové rovněž utrpěli značné ztráty: asi 4 000 mrtvých, raněných či nezvěstných. V té době vzniklo mezi lidem rčení „Dopadl jako Kec u Jankova“.⁷¹

Během třicetileté války bylo poničeno mnoho rybníků a většina z nich již nebyla nikdy opravena. Rybníky v majetku měst nebo šlechticů podporujících stavovské povstání byly zkonfiskovány.⁷² První držitelé zkonfiskovaných majetků jim nevěnovali dostatečnou péči; cílevědomě na nich začaly hospodařit až další generace.⁷³ Negativní dopad měl úbytek obyvatel o více než jednu třetinu původního stavu a téměř úplné vydrancování venkova.⁷⁴

Poslední vojenský střet, o němž se v souvislosti s rybníky zmíníme, je slavná bitva tří císařů u Slavkova, jež se odehrála dne 2. prosince 1805.⁷⁵ Ruské vojsko ustupující v závěrečné fázi bitvy po hrázi mezi Žatčanským a Měniným rybníkem bylo ostřelováno Francouzi a pokusilo se uniknout po zamrzlém Žatčanském rybníku. Údajně sám císař Napoleon Bonaparte dal příkaz dělostřelectvu nasměrovat střely na zamrzlou hladinu rybníka. To se zpočátku nedařilo, pak ale začali střílet tak, aby těžké náboje dopadající z výšky prolomily led a nepřátelské vojsko tak utonulo. Podle dobové francouzské propagandy se v rybníce utopilo několik tisíc ruských a rakouských vojáků, ve skutečnosti zde zahynulo zřejmě pouze 160 koní. Na dně Žatčanského rybníka skončila i ruská děla. Francouzi se je snažili získat a týden po bitvě rybník vypustili, zatímco sedláci z okolí tam v tu dobu poklidně lovili ryby.⁷⁶

⁷⁰ Tamtéž, s. 53.

⁷¹ Tamtéž, s. 55, Bitva u Jankova, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Jankova> [27. 1. 2021].

⁷² Například rybníky v majetku měst Písek, Kouřim, Čáslav, Kadaň, Chrudim nebo Český Brod.

⁷³ MIČEK, L., Světem rybníků, c. d., s. 53–54.

⁷⁴ Tamtéž, s. 55.

⁷⁵ Jedno z hlavních střetnutí napoleonských válek, ve kterém se v čele svých vojsk utkali francouzský císař Napoleon I. Bonaparte (1769–1821), ruský car Alexandr I. Pavlovič (1777–1825) a rakouský císař František I. (1768–1835).

⁷⁶ UHLÍŘ, Dušan, Slunce nad Slavkovem, Třebíč 2017, s. 363–386.

Fáma prý uspíšila zrušení obou rybníků, neboť Vídeňané, hlavní odběratelé ryb z této oblasti, odmítali kupovat kapry z vod, v nichž utonulo takové množství lidí a zvířat. K likvidaci obou rybníků však došlo mnohem později (Měninický 1824, Žatčanský 1836). Zanikly v době, kdy rušení rybníků v úrodných oblastech a jejich následná přeměna na pole a louky, byly běžné.

Památník Jana Žižky na místě bitvy u Sudoměře od Emanuela Kodeta. Dokončen byl v roce 1925. Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Škaredý. Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Koclířov, dějiště bitvy u Lomnice v roce 1618. Zdroj: Foto: Miroslav Čeněk

Rekonstrukce bitvy. Zdroj: soukromý archiv. Foto: Renata Pechová

9. Jména rybníků

Předmětem obdivu mnohdy bývají nejen rybníky, ale i samotná jejich jména. První pokus o jejich uspořádání provedl Josef Novotný v knize „Jihočeské rybníky“ z roku 1927.⁷⁷ Nejčastěji jsou odvozena od blízké obce, často doplněna přívlastky jako Nový, Starý, Velký, Malý, Dolní, Horní apod. Dále mohou nést jména majitelů či stavitelů (Rožmberk, Krčín) nebo jejich funkcí (Hejtman, Purkrabí) a rodinných stavů (Ženich, Vdovec). Častá jsou jména podle vlastností rybníků (Studený, Hluboký, Černý) nebo lidí (Věrný, Závistivý). Nejvíce oceňovaná jsou jména poetická (Naděje, Láska, Víra, Skutek, Rozkoš, Pravda). Zajímavé souvislosti mohou naznačovat jména utvořená ze sloves v minulém čase (Potěšil, Oplatil, Stojespál). V minulosti byly rybníky pojmenovávány s oblibou v souvislosti s nějakou tragédií, utrpením nebo násilným činem (Vražedný, Utopenec, Hrůza). Některé nesou jména rostlin (Borek, Dubový, Růže), zvířat (Štičí, Slaviček, Žabov) či věcí (Ruda, Punčocha). Původ některých jmen si dnes vysvětlit nedovedeme (Beklan, Pančál).⁷⁸ Rovněž je možné, že si některá jména vysvětlujeme nesprávně, např. rybník Hroch nebyl pojmenován po zvířeti, ale na památku zesnulého hradeckého porybného Jana Hrocha z Osečan.⁷⁹ Podnět k pojmenování rybníka Podřezaným nezavdala tragická událost, ale načervenalé zbarvení dna.

Některá původní jména rybníků se neujala a v průběhu času bývala nahrazena aktuálními. Například Krvavý rybník na Jindřichohradecku založený roku 1497 nesl do svého rozšíření v letech 1572–1574 jméno Zármutek na znamení smrti Kateřiny z Valdštejna († 1571), chotě nejvyššího zemského komorníka a majitele panství Zachariáše z Hradce (1526–1589). Tento název se neujal a vžilo se jméno Krvavec nebo Krvavý podle načervenalého zbarvení dna.⁸⁰

Po velké povodni v roce 1611 byl rybník Svět (Nevděk) oddělen od Opatovického rybníka obnovenou šíjí a bylo mu definitivně ponecháno jméno Svět, jméno se vrátilo i Opatovickému rybníku.⁸¹ Rybník Dvořiště po jeho rozšíření přejmenoval Jakub Krčín na Věrný. Vedla z něj stoka zvaná Krčínka do dalších dvou rybníků – Ptačí Blato a Žabov, jejichž spojením vznikl nakrátko velký rybník Krčín. Sám Jakub Krčín ale oba rybníky opět rozdělil, jméno Krčín však Žabovu zůstalo. Následující velký rybník Zábblatský pak Jakub Krčín přejmenoval na Oplatil. Kaskáda rybníků tak vytvořila svými jmény větu „Věrný Krčín Oplatil“. Nová jména se ale neujala a zůstala ta původní (Dvořiště a Zábblatský).⁸²

⁷⁷ KRATOCHVÍL, Alois, Několik poznámek k počátkům rybníkářství v Čechách a na Moravě, in: Z historie českých rybníků, Třeboň 1995, s. 13–14.

⁷⁸ KŘIVÁNEK, Jiří – NĚMEC, Jan – KOPP, Jan, Rybníky v České republice, Praha 2012, s. 90.

⁷⁹ TEPLÝ, F., Příspěvky, c. d. s. 22.

⁸⁰ KŘIVÁNEK, J. – NĚMEC, J. – KOPP, J., Rybníky c. d., s. 253.

⁸¹ HULE, M., Rybníkářství, c. d., s. 53.

⁸² HULE, M., Rožmberkův Krčín, c. d., s. 88–89.

Rybník Krčín. Foto: Miroslav Čeněk

Hluboký rybník. Foto: Miroslav Čeněk

Velký Závistivý. Foto: Miroslav Čeněk

Láska. Foto: Miroslav Čeněk

10. Lidé kolem rybníků

Budování rybníků a zajišťování jejich denního provozu nabízelo našim předkům rozmanité pracovní příležitosti. Kromě zvučných jmen českých rybníkářů spjatých s projektováním proslulých rybníčních sítí, jakými byli například Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, Štěpánek Netolický či Mikuláš Ruthard z Malešova, skýtalo budování těchto vodních děl a jejich následná údržba obživu rozličným skupinám obyvatel. Tyto skupiny pomáhaly utvářet socioekonomické vazby lidí, lišící se od sebe mírou ekonomické závislosti a podílu na této odnoži vrchnostenského hospodaření. Úroveň a zastoupení výše uvedených skupin odpovídaly potřebám územně příslušného panství. Patřily sem osoby projektující rybníky, zabezpečující jejich celoroční provoz, údržbu a lidé starající se o produkci ryb. Jednalo se o osoby, jejichž stálý a hlavní příjem plynul z rybníčního hospodářství, ale také o nepřímo zapojené profese a řemesla, které je možné charakterizovat jako pomocné. Tito lidé vykonávali zejména pomocné práce při výloveh a podíleli se na budování a opravách rybníků. Součástí provozu rybníčního hospodaření bylo využívání pracovního potenciálu poddaných v rámci plnění jejich urbaniálních povinností pro nezbytné stavební práce, zajišťování transportních služeb a mnohé další činnosti.⁸³

Skupina rybníkářů profesionálů žila kočovným životem a migrovala od jedné stavby rybníka ke druhé. Ze správního hlediska nespádali pod jurisdikci vrchnosti, na jejímž území působili, často měli i vlastního úředníka – hejtmana. Ve smolných knihách územně příslušných panství jsou leckdy uváděni i jako výtržníci, provokující a okrádající usedlíky.⁸⁴

Péče o ryby a údržba rybníků spočívaly v nepřetržité celoroční práci rybní čeládky, jež se neomezovala pouze na sezónní výlovy. Náleželi sem především rybníční úředníci – fišmistr a rybníční písař.⁸⁵ Rybníční písař, podřízený purkrabímu či přímo

⁸³ Profesemi a řemesly vázanými na rybníky ve světle hospodářských pramenů se zabývá například Gabriela Bezečná, Milan Kovář, Jaroslav Láska a Filip Dvořák. Srov. BEZECNÁ, Gabriela, Lidé kolem rybníků ve světle hospodářských pramenů, Opera historica, 1995, 4, s. 63–75; KOVÁŘ, Milan, Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století, Opera historica, 1998, 6, s. 63–75; LÁSKA, Jaroslav, Rybníkářství a rybářství na Opočensku, Hradec Králové II, 1958, s. 229–234; DVOŘÁK, Filip, Rybníční hospodářství na Jindřichohradecku ve druhé polovině 17. století. Nепublikovaná diplomová práce. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity 2008, dostupné online: <<https://theses.cz/id/k2ap4y/403730>> [23. 02. 2021].

⁸⁴ Srov. STEJSKAL, Aleš – STEJSKALOVÁ, Helena (edd.), Ryby a lidé: Rožmberkové a rybníkářství na jihu Čech a ve Waldviertlu = Fische und Menschen: die Rosenberger und die Teichwirtschaft in Südböhmen und im Waldviertel, České Budějovice 2012, s. 116; Když banda rybníkářská táhla vesnicí, obyvatelé se radši schovávali v lesích, dostupné online: <<https://budejovice.rozhlas.cz/kdyz-banda-rybnikarska-tahla-vesnici-obyvatele-se-radsi-schovavali-v-lesich-7734946>> [23. 02. 2021].

⁸⁵ Srov. HURT, Rudolf, Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku, Ostrava 1960, s. 182.

hejtmanovi,⁸⁶ vedl agendu rybních účtů i rybních register a odváděl majiteli panství výnosy získané prodejem ryb. Výše jeho platu byla definována podmínkami konkrétního panství. Například koncem 16. století Daniel Peregrinus, rybní písař hlubockého panství pánů z Hradce, dostával ročně 6 kop grošů míšeňských, osm loktů sukna na nové šaty a jedny lovecké boty.⁸⁷ Hlavní starost o rybník náležela fišmistrovi,⁸⁸ v pramenech často nazývanému jako porybný, jenž sledoval stav rybníků, zejména opravy hráze, tarasu či splavu rybníka. Rovněž se zodpovídal purkrabímu či přímo hejtmanovi, pečoval o násadu, o ryby a organizoval práce při výloveh.⁸⁹ K jeho pomocníkům organizovaným v profesních skupinách náleželi fišknechti, holomci a pomocníci, kteří pomáhali v době výlovu roztahováním sítí a prováděním zátahu jako takzvaní pěšáci.⁹⁰ Byli podřízeni porybnému a pod jeho dozorem vykonávali například drobnější opravy hrází, prosekávali zamrzlou hladinu rybníka během zimního období a pečovali o rybniční náčiní. U nejvýznamnějších vodních nádrží situovaných na větších panstvích je možné se setkat se specifickou profesní skupinou zvanou baštýři. Ti hlídali rybníky a zajišťovali praktickou stránku jejich údržby.

Těžiště pomocných prací v oblasti rybníkářství spočívalo především v době výlovů, které se odehrávaly převážně na podzim, v některých případech i během jarních měsíců. K výkonu těchto prací se najímali sezónní pomocníci z okolí blízkého loveného rybníka, zejména při výloveh hlavních rybníků, na plodových rybnících i na sádkách, kam byly ryby převáženy po výlovu.⁹¹

Na rybničním hospodaření se rovněž podílela řada nepřímo zapojených profesí, představujících ve vrchnostenském účetnictví pravidelně se opakující položku. Patřily sem profese zhotovující výstroj osob zajišťujících výkon rybničního

⁸⁶ Hejtman stál jako nejvýše postavený úředník v čele úřednického aparátu zajišťujícího správu panství. Byl bezprostředně podřízen vrchnosti, vedl vrchnostenskou kancelář, zprostředkoval styk se zeměpanskými úřady a vykonával soudní moc nad poddanými. Vlastní hospodářskou správu vedl purkrabí, jenž byl na větších panstvích podřízen hejtmanovi. V případě menších statků mohl být sám vedoucím úředníkem.

⁸⁷ BEZECNÁ, G., Lidé kolem rybníků, c. d., s. 65. Kopa míšeňských grošů byla peněžní jednotka užívaná na našem území od roku 1338. Čítala 60, později i více grošů. Loket je délková míra užívaná již od starověku. Každá země i každé větší obchodní město měly svoji vlastní délku loktu. Český neboli pražský loket byl pro Království české ustavený roku 1268 a sestával z 59,3 cm.

⁸⁸ Z německého „Fischmeister“.

⁸⁹ Fišmistr hlubockého panství Martin Lejtnar obdržel roku 1583 jako půlroční plat 13 kop grošů míšeňských, 3 džbery kaprů, 8 až 12 věrtelů drobu, hrách, oves, seno a slámu pro jednoho koně, půl věrtle žita, čtvrt věrtle ječmene, osm loktů sukna na nové šaty a jedny lovecké boty na rok. Srov. BEZECNÁ, G., Lidé kolem rybníků, c. d., s. 65.

⁹⁰ Plat holomků se v 80. letech 16. stol. na hlubockém panství pohyboval okolo šesti kop grošů míšeňských ročně a deputátu v podobě čtyř loktů sukna na šaty. Rovněž jim byly zapůjčovány vysoké boty k výpomoci při výlovu a houně zpříjemňující noční hlídání rybníků. Srov. BEZECNÁ, G., Lidé kolem rybníků, c. d., s. 65. Fišknecht – z německého „Fischknecht“.

⁹¹ V 90. letech 16. století náležela těmto pomocníkům na hlubockém panství odměna 2 groše míšeňské za jeden odpracovaný den. Srov. BEZECNÁ, G., Lidé kolem rybníků, c. d., s. 65.

hospodaření a jejich náradí – ševci, tkalci, krejčí, bednáři a koželuhové.⁹² Zásadní práce na údržbě rybníků prováděli zvláště tesaři. Zajišťovali zhotovení a údržbu dřevěného „mobiliáře“ rybníka, jakým bylo například jeho vypouštěcí zařízení (výpustě, trubky).⁹³ V průběhu 16. století se tesařské práce dále specializovaly. V pramenech fondů velkostatků je možné se setkat například s mostaři, s loďaři, kteří opravovali lodice, rouraři či trúbaři, kteří dlabali dřevěné roury sloužící jako přívod vody.⁹⁴ Zedníci se uplatnili při tarasování, štěrkování, zpevňování hráze a stavbě nového stavidla i výpustí. Na stavbě rybníka se rovněž podíleli lamači kamene, pocházející z okolí blízkého budovanému či opravovanému rybníku. Speciální skupinu příležitostných řemeslníků tvořili šindeláři, sklenáři, kamnáři a zámečníci.⁹⁵

11. Osudy některých rybníků

Bošilecký rybník

Tento rybník mnozí badatelé považují za jeden z nejstarších hlavních rybníků Třeboňska. Jeho existence je spolehlivě doložena již v roce 1355.⁹⁶ Jednalo se o rybník napájený pouze dešťovou vodou (tzv. nebeský rybník) menší rozlohy, než jak ji známe dnes. Za husitských válek byl poškozen překopáním hráze, v roce 1430 pak obnoven. V dobách sucha tento rybník pravidelně vysychal a jeho napouštění dešťovou vodou trvalo velmi dlouho. Voda se v něm z tohoto důvodu často kazila a docházelo k úhynu zde chovaných ryb.

Tento problém vyřešil až Štěpánek Netolický vybudováním Zlaté stoky v letech 1508–1518. Ta přiváděla do rybníka čerstvou vodu a došlo tak ke zvětšení jeho rozlohy. Rozšiřování rybníční plochy však vyvolávalo spory kvůli škodám na zaplavovaných pozemcích tamějších poddaných.

⁹² K rybníčnímu náradí srov. ANDRESKA, Jiří, Vývoj náradí v rybníčním hospodářství, Vědecké práce Československého zemědělského muzea 1969, 9, s. 81–64.

⁹³ Plat tesařů činil v roce 1672 na Jindřichohradecku 32 zlatých a 44 krejcarů. Srov. DVOŘÁK, Filip, Rybníční hospodářství na Jindřichohradecku ve druhé polovině 17. století. Nepublikovaná diplomová práce, České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity 2008, s. 61, dostupné online: <<https://theses.cz/id/k2ap4y/403730>> [23. 02. 2021].

⁹⁴ Srov. BEZECNÁ, G., Lidé kolem rybníků, c. d., s. 66.

⁹⁵ O řemeslech a profesích nepřímo zapojených do rybníčního hospodaření na Jindřichohradecku včetně srovnání mzdových poměrů pojednává diplomová práce Filipa Dvořáka. Srov. DVOŘÁK, Filip, Rybníční hospodářství, c. d., s. 60–64.

⁹⁶ Bošilecký rybník, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1ileck%C3%BD_rybn%C3%ADk> [29. 6. 2021].

Když byl rybník během vegetačního období ponechán alespoň částečně bez vody (tzv. letněn), využívali ho hospodáři z nedalekého Bošilce a Dynína k pasení dobytka nebo k sekání. Protože však nebyla jasně vymezená hranice, kde se může pást dobytek dynínský a kde bošilecký, vznikaly četné spory. Proto byly v roce 1606 za osobní účasti majitele panství Petra Voka z Rožmberka (1539–1611) do dna rybníka vsazeny hraniční kameny, které určily rozsah práv obou vsí.

Za třicetileté války tento rybník zpustl, ale poté byl opět obnoven.

Dnešní rozloha rybníka, jenž je považován za jeden z nejúrodnějších, čítá 200 ha. Loví se jednou za dva roky, obvykle až v listopadu.

Rybník Vrkoč

Rybník Vrkoč je druhým největším rybníkem pohořelické soustavy, založeným v roce 1552. Z 15. století pochází Mlýnský a Hornoleský náhon. Napájen je z řeky Jihlavy, na níž byl zbudován Pernštejn v roce 1519 splav u Cvrčkovic. Ten byl v roce 1538 přestavěn tak, aby zajistil dostatek vody pro pohořelické rybníky. V roce 1589 byl pak Janem Jakubem z Thurnu zřízen nový splav.

V 19. století byl v důsledku zavedení složitého odvodňovacího systému zrušen a na jeho místě vznikly výnosné louky a sady. Soustava odvodňovacích kanálů se napojovala na Mlýnský náhon a byla přizpůsobena pomocí stavítek k závlaze území.

V roce 1948 se přistoupilo k obnově rybníka, dokončené v roce 1953. Původně měl rybník rozlohu 209 ha a při malé hloubce docházelo k zarůstání jeho horních partií. V letech 1961–1962 byly zadní partie rybníka odbahněny a tento materiál poté použit k oddělení mělkých částí rybníka za vzniku tří nových rybníků – Nohavice, Zarostlý a Rýžoviště, o celkové výměře 28 ha. V roce 1972 k nim přibyl další rybník jménem Čahoun. Dnešní výměra Vrkoče sestává z 156,1 ha o průměrné hloubce 1,1 m. Nové malé rybníky slouží jako výtažníky k odchovu plůdků a násad. Výlov Vrkoče bývá pořádán v den státního svátku 28. října a má tradičně slavnostní charakter s bohatým doprovodným programem.⁹⁷

⁹⁷ Turistika.cz. Rybník Vrkoč, 7. 4. 2014, dostupné online: <<https://www.turistika.cz/mista/rybnik-vrkoc/detail>> [21. 4. 2021], Historie rybářství na Pohořelicku, dostupné online: <<https://www.rybnikarstvipoohorelice.cz/o-rybarstvi/>> [21. 4. 2021].

Jordán

Tento rybník u města Tábor původně nesloužil k chovu ryb, ale jako zásobárna vody. V roce 1492 město trpící nedostatkem vody dalo přehradit Tismenický potok a vzniklo tak unikátní technické dílo – velká vodní nádrž s důmyslným rozvodem vody do města.

Biblické jméno Jordán dostal rybník po řece Jordán (hebrejsky nehar ha-Jarden), podobně jako město Tábor po hoře Tabor v Galileji (Har Tavor).

Ze dne 26. dubna 1610 se dochoval zápis o vylovení Jordánu, před tímto dnem zřejmě nebyl loven po 11 let. Tekl 22 hodin. V rybníce bylo nemnoho ryb, zvláště štik málo, sotva 60.⁹⁸

Hliněná hráz rybníka o délce 230 m, výšce 20 m a šířce v patě téměř 60 m byla opatřena dvěma propustmi – jednou na spodní vodu, která ji odváděla do Tismenického potoka, a druhou na horní vodu. Tou se přiváděla voda do staré vodárny, kde byla pomocí vodního (mlýnského) kola a pístových mechanismů dopravována do kamenné vodárenské věže a odtud rozváděna do 7 městských kašen. Vodárna byla v provozu nejpozději do roku 1508.

Výpustě byly objeveny při rekonstrukci nádrže v letech 2012–2013 pod vedením doc. PhDr. Rudolfa Krajíce.⁹⁹

Rybník Jordán o ploše 50 ha dosahuje hloubky až 12,5 m. Tato lokalita byla osídlena již v pravěku, o čemž svědčí nálezy 3000 let starých střepů keramiky a středověké cihelny se zbytky cihel a střešních tašek. Na dně bylo rovněž objeveno velké množství různých typů střelných zbraní a munice.¹⁰⁰

98 TEPLÝ, F., Příspěvky, c. d., s. 60.

99 Nález historických výpustí rybníka Jordán je nominován na cenu Patrimonium pro futuro 4. 8. 2014, dostupné online: <<https://www.nase-voda.cz/nalez-historickyh-vypusti-rybnika-jordan-je-nominovan-na-cenu-patrimonium-pro-futuro/>> [23. 4. 2021].

100 Česká televize. Regiony 8. 2. 2013, Tábořský Jordán představil památky léta ukryté pod bahnem, dostupné online: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1118425-tabor-sky-jordan-predstavil-pamatky-leta-ukryte-pod-bahnem>> [23. 4. 2021].

Bošilecký rybník. Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Jordán. Foto: Miroslav Čeněk

12. Rušení rybníků

Zlatá doba výstavby rybníků v českých zemích se na sklonku 16. století chýlila ke konci. Jejich budování na méně příhodných místech by představovalo značné výdaje, rovněž chov ryb ztrácel na své původní výnosnosti. Citelné ztráty způsobila rybníkářství třicetiletá válka a k jeho obnově dochází až v druhé polovině 17. století.

Od konce 17. do poloviny 19. století dochází k masivnímu vysoušení a rušení rybníků. Důvodem byla hlavně snaha o získání zemědělské půdy a také nižší rentabilita chovu ryb. Nevyplácelo se obnovovat poničené hráze a výpustní zařízení (např. povodněmi) a neustále odstraňovat vodní buřeň, jíž rybníky zarůstaly. Naopak hospodaření na zemědělské půdě přinášelo velké zisky díky převratným změnám v zemědělství. Byl to zejména přechod od trojhonného systému ke střídavému hospodářství, zavádění nových píceň, pěstování brambor a později i cukrové řepy, přechod od pastevního chovu dobytka ke stájovému a s tím související větší potřeba sena a lepší hnojení polí chlévskou mrvou.¹⁰¹

Od konce 18. do poloviny 19. století se v českých zemích snížila výměra rybníků téměř o polovinu. Zanikla většina rybníků v Polabí a na jižní Moravě.¹⁰²

Na Třeboňsku však přinesly snahy o zúrodnění pozemků po zrušených rybnících zklamání, neboť se zdejší půda navzdory svému černému zbarvení ukázala být neúrodnou. Zemědělský odborník Antonín Wittmann von Denglaz (1770–1842), povoláný na schwarzenberské statky po svých úspěších s rušením rybníků v Maďarsku, na Třeboňsku neuspěl. Památkou na jeho působení zůstalo pojmenování dvora Vítmanov.¹⁰³

¹⁰¹ POKORNÝ, Josef, Rybníky v době druhého milénia a jejich exploatace, in: URBÁNEK, Martin (ed.), České rybníky a rybářství ve 20. století, České Budějovice 2015, s. 35, ANDRESKA, Jiří, Rybářství a jeho tradice, Praha 1987, s. 167.

¹⁰² POKORNÝ, J., Rybníky, c. d., s. 35.

¹⁰³ Tamtéž, ŠUSTA, Josef, Pět století rybníčního hospodářství v Třeboni, Třeboň 1995, s. 73–74.

Podskalský rybník v Hluboké nad Vltavou byl přeměněn na louku, která později sloužila jako dostihové závodiště a dnes jako golfové hřiště. Foto: Miroslav Čeněk

Hrás mezi zrušenými rybníky Podskalský a Poříčský. Foto: Miroslav Čeněk

Nejvíce rybníků bylo zrušeno v úrodném Polabí. Na Pardubicku na místě některých rybníků vznikly vodní nádrže po těžbě štěrkopísku (pisníky) sloužící jako vodní zdroj, rybářské revíry a k rekreaci, které byly pojmenovány po svých slavných předchůdcích. Na snímku Oplatil I. (90 ha). Foto: Miroslav Čeněk

Na Třeboňsku v 19. století dokonce vzniklo několik nových rybníků zásluhou fišmistra Horáka. Na snímku rybník Překvapil (26 ha). Foto: Miroslav Čeněk

13. Nové biotopy

Člověk prostřednictvím stavby rybníků činil krajinu nejen hospodářsky využitelnou, ale přispíval i k její větší rozmanitosti. Vznikaly tak nové ekosystémy s velkou biodiverzitou.

Rybníční hráze

Nejstarší dochované rybníční hráze jsou více než 600 let staré.

Rybníční hráz se vyznačuje specifickými půdními, hydrologickými a klimatickými podmínkami. Přítomnost velkého objemu vody v rybníce vyrovnává a zpožďuje teplotní výkyvy. Příhodný sklon hráze zvyšuje působení slunečních paprsků. Vytváří se tak mikroklima příhodné pro teplomilnou flóru, mykoflóru i faunu. Hráze se stávají refugiem druhů ze zóny doubrav, které musely ustoupit zemědělské půdě.

Převládající dřevinou je dub letní (*Quercus robur*), mnohdy se jedná o velmi staré exempláře. Ten vytváří mykorhizní symbiózu s mnoha druhy hub, které se v okolních lesích nevyskytují, nebo jen vzácně.

Kromě běžného, houbaři ceněného a vyhledávaného hříbu dubového (*Boletus reticulatus*) to jsou vzácné, takzvané barevné hříby: hřib královský (*Butyriboletus regius*), hřib přívěskatý (*Butyriboletus appendiculatus*), hřib Le Galové (*Rubroboletus legaliae*), hřib rudonachový (*Imperator rhodopurpureus*), hřib plavý (*Hemileccinum impolitum*), hřib rubínový (*Rubinoboletus rubinus*), hřib pružný (*Aureoboletus gentilis*), hřib karmínový (*Suilleus mendax*), hřib medotrpký (*Caloboletus radicans*), hřib Kluzákův (*Caloboletus kluzakii*) a hřib moravský (*Aureoboletus moravicus*).

Z dalších stopkovýtrusných hub lze uvést např.: holubinka citlivá (*Russula luteotacta*), holubinka hájová (*Russula decipiens*), holubinka ruměná (*Russula pseudointegra*), holubinka sesterská (*Russula sorosia*), holubinka pruhovaná (*Russula insignis*), ryzec krátkonohý (*Lactarius accerimus*), ryzec pásovaný (*Lactarius ronarius*), ryzec citlivý (*Lactarius luridus*), čirůvka opálená (*Tricholoma ustaloides*), čirůvka odlišná (*Tricholoma sejunctum*), čirůvka hořká (*Tricholoma acerbum*), pavučinec azurový (*Cortinarius caeruleus*), pavučinec šedomodravý (*Cortinarius dionysae*), vláknice šedoliláková (*Inocybe griseolilacina*), muchomůrka drsná (*Amanita franchetii*) a muchomůrka šupinatá (*Amanita ceciliae*).

Na starých dubech roste mnoho dřevokazných hub, např.: sírovec žlutooranžový (*Laetiporus sulphureus*), pštěň dubový (*Fistulina hepatica*), lesklokorka pryskyřičnatá (*Ganoderma resinaceum*), rezavec dubový (*Pseudoinonotus dryadeus*), rezavec dubomilný (*Inocutis dryophila*), hlinák šafránový (*Hapalopilus croceus*), trsnatec lupenitý (*Grifola frondosa*), plaménka (šupinovka) nádherná (*Gymnopilus spectabilis*) a penízovka vřetenonohá (*Gymnopus fusipes*).

Rákosiny

V pobřežním pásmu (litorálu) se nacházejí rákosové a ostřicové porosty. Ostřice pronikají i na okolní luční stanoviště a tvoří podrost podmáčených olšin.

Rákosiny skýtají úkryt a potravu mnoha druhům živočichů a dotvářejí charakter krajiny.

Rákosové porosty jsou botanicky chudší, hlavní složku tvoří rákos.

Rákos obecný (*Phragmites australis*) je statná vytrvalá tráva vytvářející mohutné porosty. Dosahuje výšky 1–4 m (výjimečně až 6 m). Používá se na výrobu rohoží a izolačních desek, dříve také ve stavebnictví jako podklad omítek.

Orobinec širokolistý (*Typha latifolia*) je až 2,5 m vysoký, nevadí mu kolísání hladiny vody. Je to jednodomá rostlina; samčí a samičí květenství (palice) jsou na jednom stonku nad sebou (samčí nahoře). V minulosti se orobinec využíval jako těsnicí materiál, např. při výrobě dřevěných sudů.

Orobinec úzkolistý (*Typha angustifolia*) má užší listy než orobinec širokolistý a mezi samčí a samičí palicí je výrazná mezera.

Zblochan vodní (*Glyceria maxima*) je statná žlutozelená tráva, jež roste hojně na březích stojatých i tekoucích vod. Snáší i větší organické znečištění.

Chrastice rákosovitá (*Phalaroides arundinacea*) je tráva rostoucí na březích, v příkopech a na mokřích loukách. Představuje hodnotné krmivo pro dobytek. Spolu s rákosem je používána v kořenových čistírnách odpadních vod.

Kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*) zdobí od května do června okraje rybníků velkými žlutými květy.

Ostřice (*Carex*) jsou jednoděložné rostliny podobné trávám, které většinou vytvářejí trsy. U nás se vyskytuje více než osmdesát druhů ostřic.¹⁰⁴

Vodní plocha

Na hladině velkých rybníků se shromažďují tisícihlavá hejna kachen, hus, labutí a lysek. Odpočívají zde při jarních a podzimních tazích. V době hnízdění se počty ptáků na hladině nápadně sníží a páry se přesunou do rákosin. V době výlovů rybníky přilákají hejna racků včetně velkých druhů, volavek popelavých a bílých. Po zamrznutí rybníků se přezimující ptáci přesouvají na hladiny nezamrzlých řek.

¹⁰⁴ Ostřice, dostupné online: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ost%C5%99ice>> [25. 5. 2021].

Vegetace obnaženého dna rybníků

Na dně letněných rybníků se vyskytuje specifická vegetace sestávající převážně z jednoletých rostlin s krátkým vegetačním cyklem, které rychle vykvetou a vytvoří velké množství semen. Ta pak mohou řadu let čekat, až znovu nastanou příhodné podmínky pro jejich vyklíčení.

Patří sem např.: šťovík přímořský (*Rumex maritimus*), pryskyřník lýtý (*Ranunculus sceleratus*), dvouzubec trojdílný (*Bidens tripartita*), dvouzubec nicí (*Bidens cernua*), dvouzubec paprscitý (*Bidens radiata*), rdesno pepřík (*Persicaria hydropiper*), rdesno blešník (*Persicaria lapathifolia*),¹⁰⁵ šater zední (*Gypsophila muralis*), kalužník šruchovitý (*Peplis portula*), protěž bahenní (*Filaginella uliginosa*), puchýřka útlá (*Coleanthus subtilis*), masnice vodní (*Tillaea aquatica*), bahnička vejčitá (*Eleocharis ovata*), blatěnka vodní (*Limosella aquatica*) a ostřice česká (*Carex bohemica*).

Z živočichů toto prostředí vyhledává např. střevlík *Elaphrus riparius* (pobřežník obecný), živící se drobným hmyzem.

Hráz Bisingrovského rybníka u Čimelic. Foto: Miroslav Čeněk

¹⁰⁵ CHYTRÝ, Milan, Vegetace České republiky 3. Vodní a mokřadní vegetace, dostupné online: <<https://www.sci.muni.cz/botany/chytry/Vegetace-CR-3-Contents.pdf>> [2. 3. 2021].

Dub letní na hrázi rybníka Velké stavidlo. Foto: Miroslav Čeněk

Hřib královský – *Boletus regius*. Zdroj: soukromý archiv. Foto: Lubomír Hlásek

Hřib Le Galové – *Boletus legaliae*. Zdroj: soukromý archiv. Foto: Lubomír Hlásek

Holubinka ruměná – *Russula pseudointegra*. Zdroj: soukromý archiv. Foto: Lubomír Hlásek

Muchomůrka šupinatá – *Amanita ceciliae*. Zdroj: soukromý archiv. Foto: Lubomír Hlásek

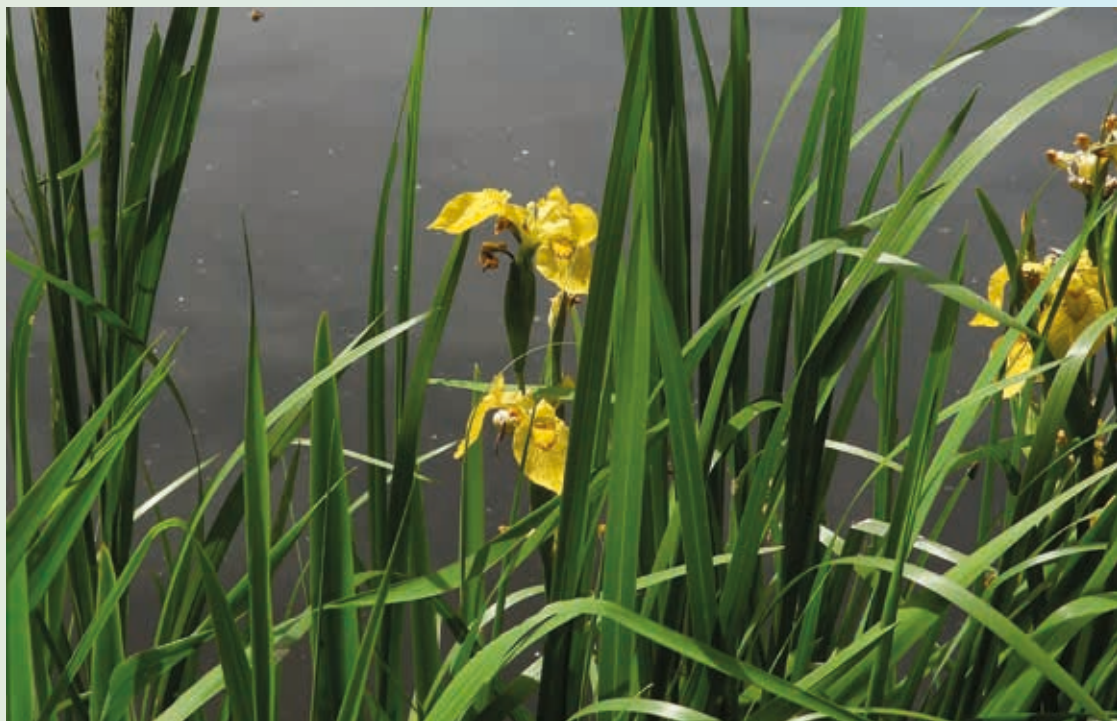
Pstřeň dubový – *Fistulina hepatica*. Foto: Miroslav Čeněk

Mokřadní olšina u Bohdanečského rybníka. Foto: Miroslav Čeněk

Orobinec širokolistý – *Typha latifolia*. Foto: Miroslav Čeněk

Kosatec žlutý – *Iris pseudacorus*. Foto: Miroslav Čeněk

Ostřice nedošáchor – *Carex pseudocyperus*. Foto: Miroslav Čeněk

Puškvorec obecný – *Acorus calamus*. Foto: Miroslav Čeněk

Rdest kadeřavý – *Potamogeton crispus*,
tekutinový preparát.
Zdroj: Sbirka rybářské školy Vodňany

Užovka obojková – *Natrix natrix*, tekutinový
preparát. Zdroj: NZM, inv. č. 63374.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Okružák ploský – *Planorbis planorbis*. Zdroj: NZM, inv. č. 79746.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Škeble rybníční – *Anodonta cygnea*. Zdroj: NZM, inv. č. 79751.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Motýlice lesklá – *Calopteryx splendens*. Foto: Miroslav Čeněk

Potápník široký – *Dysticurus latissimus*. Zdroj: NZM, inv. č. 65427.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Želva bahenní – *Emys orbicularis*. Zdroj: NZM, inv. č. 125775.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Pár kopřivek obecných – *Anas strepera*. Foto: Miroslav Čeněk

Volavka popelavá – *Ardea cinerea*. Foto: Miroslav Čeněk

14. Roční práce rybníkáře, výlov

Rybářův rok

Při extenzivním a polointenzivním chovu ryb v rybnících práce rybářů podobně jako rolníků závisí na přírodních podmínkách a její charakter se s průběhem kalendářního roku mění. V podmínkách mírného pásma je určujícím faktorem roční období.

Zima

Zima je období relativního klidu. Ryby, s výjimkou dravých, nepřijímají potravu a tráví zimu v polospánku – zimní letargii. Pro mníky je naopak zima obdobím rozmnožování. Tomu je nutno přizpůsobit i umělý výtěr tohoto druhu. Díky umělému výtěru se podařilo obnovit stavy mníků v našich vodách. Také pstruh obecný se tře na přelomu podzimu a zimy, tudíž péče o plůdek v umělých líhních spadá do zimního období.

Hlavním úkolem rybářů v zimě je udržovat přístup vzduchu k vodním nádržím s rybí obsádkou, čehož lze dosáhnout několika způsoby. Jednak prosekáváním ledu na rybnících, je-li led dostatečně silný, vysekávají se v něm obdélníkové otvory zvané prohlubně či okna. Jsou orientované ve směru převládajících větrů. Díry v ledu se vyznačí vztyčenými krami, aby nedošlo k pádu bruslařů či náhodných chodců do vody. Dále se používají různé typy rozmrazovačů na větrný, elektrický nebo vodní pohon.

Zima je rovněž obdobím oprav a příprav rybářského náčiní na hlavní sezónu.

Jaro

Jaro představuje z hlediska přežívání ryb kritické období. Ryby jsou po zimě zesláblé, proto je třeba věnovat péči rozvoji jejich přirozené potravy šetrným přihnojením, poté je začít přikrmovat, dále sledovat jejich zdravotní stav a odstraňovat uhynulé kusy.

V březnu a dubnu nastává čas jarních výlovů. Hlavní rybníky se loví k zajištění poptávky po rybách během velikonočních svátků. Loví se také komorové rybníky, v nichž prezimovala násada a plůdek.

Jaro je pro většinu ryb obdobím tření. Doba, kdy ryby přicházejí do tření, je dána vývojem počasí a druhem ryb. Rybáři vyzorovali souvislost mezi dobou tření a kvetením rostlin, jak dokládá tabulka.

Když kvete	Třou se
podběl	štíky
trnka	candáti
hloh	kapři
akát	sumci

Jaro je hlavním obdobím umělých a poloumělých výtěrů většiny druhů ryb a následné péče o váčkový neboli tzv. vykulený plůdek.

Léto

Letní odlovy ryb se na rozdíl od jarních a podzimních výlovů provádějí na plné vodě. Ryby se na určitém místě zakrmí a následně se odlovují prubním plotem. Letní odlovy slouží ke sledování zdravotního stavu, přírůstku ryb a také k doplnění tržních ryb do sádek na prodej.

V létě se plůdek, násady i tržní ryby přikrmují, v současné době převážně obilovinami. U menších velikostních kategorií činí rybáři opatření proti ztrátám způsobeným rybožravými predátory, zejména kormorány.

Vodní rostliny se při přemnožení vysekávají a stále se sleduje kvalita vody. V horkých dnech opět hrozí nedostatek kyslíku ve vodě. Je tedy nutné nasazovat provzdušňovače a regulovat přítok a odtok tak, aby odtékala svrchní nejteplejší voda a rybník se ochlazoval.

Podzim

Na podzim vrcholí celoroční práce rybářů – nastávají podzimní výlovy označované jako rybářské žně. Nejprve se sestaví plány výlovů, následuje strojení rybníka – postupné upouštění vody a shromáždění ryb v lovišti. Den před výlovem se přiváží na hráz rybářské nádobí a stýl, tedy nasekaný rákos a jiné vysoké pobřežní traviny, které se před výlovem rozprostřou v kádišti. Vlastní výlov začíná brzy ráno a je tvořen obvykle několika zátahy. Ulovené ryby se poté odvážejí na sádky. Rybářův rok symbolicky uzavírá vánoční prodej kaprů.

Paulátův rozmrazovač, model. Zdroj: NZM, inv. č. 77194.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Letní odlov Naděje (okres České Budějovice). Foto: Miroslav Čeněk

Odbahňování Munického rybníka. Foto: Miroslav Čeněk

Rozvážení krmení na vyplavovací lodi. Foto: Miroslav Čeněk

Zátah na Bezdrevu, 2019. Foto: Miroslav Čeněk

15. Funkce rybníků

Rybníky slouží především k chovu ryb. Seskupují se do soustav o více nádržích, jež si gravitačně předávají vodu. Z hlediska rybochovné funkce se dělí na třecí (nejmenší rybníčky, kde probíhá přirozený výtěr ryb), plůdkové výtažníky (k chovu mladých ryb) a hlavní rybníky (též kaprové; největší rybníky k odchovu tržních ryb). Dalšími typy rybníků jsou komorové (k zimování ryb před vysazením do hlavních rybníků), mateční (k chovu generačních ryb) a jiné (pokusné, karanténní). Podle intenzity hospodaření se dělí na extenzivní, polointenzivní a intenzivní.

Neméně důležitá je vodohospodářská funkce rybníků. Rybníky napomáhají k zadržování vody v krajině, k zásobení podzemních vod a k dočišťování povrchových vod.

Rybníky mohou zadržet velké množství vody a jsou tak významnou součástí protipovodňové ochrany. Při protržení hráze se však samy stávají příčinou povodně. Příkladem může být rybník Olšina, jehož hráz se na konci 18. století protrhla, voda strhala domy a způsobila oběti na životech. Záplavová vlna dosáhla až k našemu hlavnímu městu a rybníku vysloužila přízvisko „Vrahem až k Praze“.¹⁰⁶

Naopak rybník Rožmberk zabránil nedozírným škodám při velké povodni v roce 2002. Dvě vlny srážek v srpnu onoho roku v jižních Čechách způsobily plné nasycení povodí regionu Třeboňsko. Průtok přesáhl stoletou vodu. Stále sílící povodňová vlna zvýšila hladinu Rožmberka tak, že jeho plocha dosahovala zhruba 2 200 ha. Rybník tak prožíval svou historickou zatěžkávací zkoušku, avšak stavitelské umění starých rybníkářů obstálo v tomto boji s přírodními živly se ctí. Odhaduje se, že Rožmberk zadržel 70 milionů m³ vody a celá třeboňská soustava 150 milionů m³, což bylo téměř dvakrát víc než všechny přehrady Vltavské kaskády dohromady.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Olšina (rybník), dostupné online: <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Ol%C5%A1ina_\(rybn%C3%ADk\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Ol%C5%A1ina_(rybn%C3%ADk))> [2. 6. 2021].

¹⁰⁷ HULE, M., Rybníkářství, c. d., s. 200–209.

Krajinotvorba a ochrana přírody

Rybníky patří k významným krajinným prvkům. Jsou to ekologicky, geomorfologicky a esteticky hodnotné části krajiny utvářející nezřídka její typický vzhled a přispívající k její stabilitě. Patří do kategorie vetlendů čili vodou nejbohatších ekosystémů v krajině (český výraz pro wetland – mokřad – může být nepřesný a zavádějící).¹⁰⁸ Významné krajinné prvky jsou chráněny zákonem ČNR 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Nesmí být ničeny a poškozovány a mohou se využívat jen tak, aby nedošlo k narušení jejich stabilizační funkce.

Ochrany rybníků se týkají i mezinárodní konvence, např. Pařížská úmluva z roku 1972 a zejména Ramsarská úmluva z roku 1971 (ČR na ni přistoupila až v roce 1990). Slouží k ochraně vybraných humidních území. V ČR patří k vybraným územím Třeboňské rybníky, Lednické rybníky, Novozámecký a Břežehýňský rybník.

Ochrana některých rybníků nebo jejich částí a okolí je mnohem staršího data.

Nejcennější z nich mají statut národní přírodní rezervace. NPR Řežabinec byla vyhlášena v roce 1949 (jako přírodní rezervace, později rozšířena o Řežabinecké tůně), NPR Bohdanečský rybník v roce 1951, NPR Lednické rybníky v roce 1953 a NPR Velký a Malý Tisý v roce 1957. Řada dalších má statut přírodní rezervace nebo přírodní památky a často je doplňují naučné stezky.

Rekreační a sportovní funkce

Mnohé rybníky byly a jsou využívány jako přírodní koupaliště. Rovněž organizovaná rekreace u rybníků má u nás dlouhou tradici.

Například rekreační využití Máchova jezera (dříve zvaného Velký rybník) sahá do 19. století. Pobyt zde byl hojně doporučován lékaři jako zdraví prospěšný. Roku 1896 povolil hrabě Valdštejn přístup k rybníku a koupání na 12 let. V roce 1920 po pozemkové reformě koupila obec Doksy pozemky na břehu rybníka a začala zde provozovat rekreaci ve velkém stylu. Budovaly se písečné pláže, různé vodní atrakce, provozovala se plavba parníčkem a půjčování loděk, v okolí se stavěla hřiště a sportovní zařízení, vysazovaly parky, vyznačovaly turistické trasy a provozovaly stravovací a ubytovací služby. Vše bylo provázáno masivní reklamou. Sláva Doks vrcholila ve 30. letech 20. století, kdy bylo toto místo na stránkách průvodců nazýváno největšími lázněmi pod širým nebem v republice a přirovnáváno k nejznámějším světovým letoviskům.¹⁰⁹

¹⁰⁸ VAŠKŮ, Zdeněk, Rybníky jako mimořádně významné útvary krajiny, in: Z historie českých rybníků, Třeboň: Carpio 1995, s. 35–38.

¹⁰⁹ Máchovo jezero, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1chovo_jezero> [2. 5. 2021].

Máchovo jezero je dodnes významným rekreačním centrem s okolím posetým mnoha rekreačními zařízeními i kempy.

Podobné využití mají i mnohé další rybníky, např. Staňkovský, Svět, Bezdrev, Babylon a Bolevecké rybníky.

Na rybnících lze vedle plavání provozovat řadu dalších sportů: jachting, veslování, windsurfing, dračí lodě, vodní lyžování, rychlobruslení a rekreační bruslení, lední hokej či lední jachting. Např. rybník Svět má velkou sportovní tradici. Od roku 1932 je zde provozován veslařský sport a celé generace zdejších veslařů slavily úspěchy na mistrovstvích Evropy, světa i na olympiádách. Například v roce 1952 na olympiádě v Helsinkách získali třeboňští veslaři první zlatou medaili pro české veslování. Od 50. let 20. století je zde činný i jachetní oddíl.

Myslivost

Velké rybníky se staly domovem vodního ptactva různého druhu. Roku 1507 na Velkém Tisém v jednom roce bylo uloveno 3 020 divokých kachen; jindy takové množství, že Třeboňští jich více nekupovali a sedláci o ně nestáli.¹¹⁰ Dnes je zde národní přírodní rezervace. Na mnoha jiných rybnících tvoří probíhající lov a chov divokých kachen významnou složku myslivosti.

Zdroj ledu, rákosu, orobince

Do vynálezu umělého chlazení ve 20. století se veškeré chlazení potravin, zejména piva, provádělo pomocí přírodního ledu. Ten se těžil na řekách a rybnících v zimních měsících při tloušťce alespoň 10 cm.

V 19. století využíval plzeňský pivovar Prazdroj k získávání ledu Bolevecký rybník (z roku 1460–1461). Zavedl k němu železniční vlečku a později i pásový dopravník; ročně se zde vytěžilo až 60 vagonů ledu. Vlečka fungovala do roku 1987, dopravník do roku 1994.¹¹¹ Třeboňský pivovar zase využíval led z rybníka Svět.

Suchý rákos se dříve hojně používal ve stavebnictví na stropy, na výrobu izolačních desek, v zahradnictví k výrobě zastiňovacích rohoží apod. Těžil se v zimě, když byl rybník zamrzlý. Podobně se získával orobinec ke zhotovování různých pletených předmětů. V letním období se na rybnících převážně z důvodu udržování vodní plochy vysekával zelený rákos pomocí kos nebo žacích lodí. Vysekaný rákos mohl být rovněž využit jako krmivo, stelivo nebo součást kompostu.

¹¹⁰ TEPLÝ, F., Příspěvky, c. d., s. 39.

¹¹¹ Bolevecký rybník, dostupné online: <<https://www.bolevak.cz>> [2. 5. 2021].

Estetická hodnota rybníků

Estetická hodnota krajiny je těžko měřitelná exaktními metodami, přesto hraje významnou roli v kvalitě života obyvatel a může být zdrojem radosti a pocitu štěstí. Rybníční krajina skýtá pestrou mozaiku pohledů na vodní plochu, přilehlé rákosiny, louky, vrbiny i aleje vzrostlých stromů.

Lidé vesměs vnímají rybníky a jejich okolí v naší krajině kladně. Již pouhý pohled na mapu s mozaikou rybníků, lesů, luk a drobných usedlostí protkanou sítí turistických cest a cyklistických tras slibuje atraktivní výletní cíl. Pro místní obyvatele znamená tato během let jen málo se měnící krajina zdroj vzpomínek a vazbu k rodnému kraji. Naopak v průběhu roku dochází k velkým proměnám. Tak zde můžeme zažít zářivá vlahá rána, teplé letní podvečery, sychravé dny podzimních výlovů s vůní bahna, ztišenou zimní krajinu pod pokrývkou sněhu či jarní probouzení přírody se zpěvem ptactva a kvákáním žab.

Není divu, že se rybníky staly inspiračním zdrojem mnoha umělců, ale i filozofů a náboženských myslitelů. Jak uvádí František Teplý: „*Petr Chelčický sám o sobě píše, že sedával přemýšleje na hrázi rybníčné u Chelčic a tu s Mikulášem, biskupem Tábořským a knězem Lukášem z Vodňan o těle Kristově rozjímali. Tóma ze Štítného vzpomíná, když patřil z Krupčiny na rybníky rodného kraje..., to že jsou jako oči, kterýmiž Bůh hledí na lidi a na oblaka.*“¹¹²

Výlov Dehtáře 2012. Foto: Miroslav Čeněk

Umělý výtěr lína obecného, rybí líheň Mydlovary, BaHa s.r.o. Foto: Miroslav Čeněk

Vývařiště u rekonstruovaného splavu Rožmberka v letech 2003–2004. Foto: Miroslav Čeněk

NPR Velký a Malý Tisý. Foto: Miroslav Čeněk

Mlýnský rybník, součást NPR Lednické rybníky. Foto: Miroslav Čeněk

Naučná stezka kolem Bohdanečského rybníka. Foto: Miroslav Čeněk

Vyhlídková věž v NPR Řežabinec a Řežabinecké tůně. Foto: Miroslav Čeněk

Plavby po Munickém rybníce. Foto: Miroslav Čeněk

Rekonstrukce sběru rákosu v zimě. Foto: Marie Voldřichová

Ledování na Boleveckém rybníce. Zdroj: Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a. s.

16. Rybníční „nej“

Rožmberk je rozlohou největší rybník nejen v Jihočeském kraji a v České republice, ale i na celém světě (za předpokladu určité definice rybníka). Nachází se v okrese Jindřichův Hradec přibližně 6 km severně od centra Třeboně. Rožmberk leží v nadmořské výšce 427 m. Jeho hráz převyšuje svými rozměry hráze jiných velkých evropských rybníků. Má délku 2 355 m. V nejširším místě v patě hráze dosahuje šíře 55 až 60 m, v koruně hráze až 12 m. Výška hráze je 12 m, hloubka vody u hráze činí průměrně 6,5 m.¹¹³

Není ale rybníkem nejproduktivnějším. Tím je hlubocký Bezdrev, náš druhý největší rybník (450 ha). Založil jej Vilém z Pernštejna v letech 1490–1492 na místě mnohem menšího rybníka. Kamenný most překlenující bezpečnostní přepad je technickou památkou.¹¹⁴

Staňkovský rybník vybudovaný v letech 1551–1559 Mikulášem Ruthardem drží hned několik rekordů. Je nejhlubší (16 m), nejdelší (6 km) a má největší obvod (25 km). Jeho výpust tvořená klenutou štolou v nitru hráze je unikátní technickou památkou.¹¹⁵

Největší rybou našich rybníků je sumec velký (*Silurus glanis*). Obývá dolní úseky velkých řek, vhodné podmínky našel rovněž v údolních nádržích a rybnících, kde je chován jako doplňková ryba. Naopak nejmenší rybou je slunka obecná (*Leucaspis delineatus*). Jedná se o drobnou hejnovou rybku zdržující se v blízkosti hladiny. Kdysi se v našich rybnících vyskytovala hojně. Lidově se nazývala ovesnička a místy se konzumovala zapečená v těstě. Dnes se vyskytuje spíše ostrůvkovitě a patří k našim ohroženým druhům.

¹¹³ Rožmberk, dostupné online: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%BEmberk>> [1. 6. 2021].

¹¹⁴ LIEBSCHER, P. – RENDEK, J., Rybníky, c. d., s. 318.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 372.

Rybník Rožmberk. Foto: Miroslav Čeněk

Staňkovský rybník. Foto: Miroslav Čeněk

Slunka obecná (*Leucaspis delineatus*), tekutinový preparát. Zdroj: NZM, inv. č. 22679.
Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

17. Rybníky a umění

Poezie

Karel Hynek Mácha (1810–1836) pobýval ve 30. letech 19. století u Velkého rybníka u Doks. Do jeho okolí zasadil děj své slavné básně Máj. Rybník byl později na básníkovu počest přejmenován na Máchovo jezero, což se vždy nesetkalo se souhlasem. Název se začal uplatňovat mezi českou veřejností koncem 19. století. Proti tomu vystupovali Němci, ale také odborníci. V roce 1932 vydala Návoslovná komise při Geografickém komitétu Národní rady badatelské své zamítavé stanovisko ve vlastivědném sborníku Bezděz. Turistický spolek v Doksech změnu jména znovu navrhl v roce 1938, avšak jazyková komise ji opět zamítla. Po poválečném odsunu Němců se jméno Máchovo jezero začalo oficiálně používat. Úředně bylo pojmenování rybníka jako Máchova jezera a označení jeho okolí jako Máchova kraje přijato až v roce 1961.¹¹⁶

Karel Jaromír Erben (1811–1870) v baladě Vodník ze sbírky Kytice (1853) sice nepíše o rybníku, ale o jezeře, inspirací mu však zřejmě bylo okolí Miletína ve středních Čechách – chudý kraj s rybníky uprostřed lesů. Vodníkovým jezerem se patrně stal Hluboký rybník.¹¹⁷

Asi nejznámější oslavou českých rybníků jsou verše básníka Antonína Sovy (1864–1928):

*Ty české rybníky jsou stříbro slité,
žíhané temnem stínů pod oblaky,
vložený v luhy do zeleně syté
jsou jako krajů mírné, tiché zraky.
Tu sluka steskne v rákosí blíž kraje,
a kachna vodní s peřím zelenavým,
jak duhovými barvami když hraje,
se nese v dálce prachem slunce žhavým;*

¹¹⁶ Máchovo jezero, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1chovo_jezero> [2. 5. 2021].

¹¹⁷ V Erbenově vodním kraji, dostupné online: <<https://www.vyletnik.cz/tipy-na-vikendy/vychodni-cechy/podzvicinsko/749-v-ebenove-vodnim-kraji/>> [2. 5. 2021].

*chlad s dechem puškvorců lukami stoupá,
a s vůní otavy po kraji dýchá,
vzduch mírně chlazen vlnami se houpá,
a něco jako věčný stesk v tom vzdychá.*

(Antonín Sova: Rybníky. Ze sbírky Z mého kraje, 1893)

Vilém Závada (1905–1982) vzpomíná na zaniklé rybníky u své rodné vsi Hrabové poblíž Ostravy:

*Plavala Hrabová, rodná má dědina,
jak slípka divoká, na vodě rybníků.
Zdaleka svítila stříbrná hladina,
nad ní se vznášely myšlenky poutníků.
Vyschlé jsou rybníky, nezní tu racka smích.
do hlíny hnědavé rádlu se zarývá.
Jen duby staleté šumí dál na hrázích,
v duši mé chvěje se hlubina zářivá.*

(Vilém Závada: Hrabovské rybníky. Ze sbírky Polní kvítí, 1955)

Báseň byla zhudebněna písničkářem Václavem Fajtem.

Próza

Na Karla Čapka (1890–1938), jenž pocházel z Podkrkonoší a nikdy dříve rybolov nezažil, silně zapůsobila návštěva výlovu Staňkovského rybníka. V půvabném fejetonu „Zázračný rybolov“, který vyšel dne 18. 10. 1925 v Lidových novinách a později ve sbírce Obrázky z domova (1953), přirovnává rybáře ke dvanácti apoštolům. Končí jej slovy:

Díváš se na vylovenou hladinu dna. Jaké to tam plove divné husté lupení? Člověče, to jsou zase rybí ocásky, a dvanáct kožených mužů zas pohřebním krokem vleče po břehu síť k novému zátahu. Až do večera budou takhle vybírat tu blátivou kalužinu, jež po šest nebo kolik let byla krásným hladkým rybníkem třpytícím se mezi lesy; a zase, až se do jara naplní vodou, bude po léta hladkým a sličným rybníkem, aby opět jednoho dne vydal tuhle starodávnou podívanou na zázračný rybolov.

Velkým milovníkem rybníků byl i básník, spisovatel a malíř Ladislav Stehlík (1908–1987). Kapitola „Rybníky“ z lyrického cestopisu po jižních Čechách „Země zamyšlená“ je vzpomínkou na dětství, oslavou krásy rybníků i práce rybníkářů.

*Jako živé bytosti přistupujete ke mně v snách se zlatýma očima večerů, vy všechny rybníky domova mého, pro které v žádném druhém kraji nevymyslili jmen krásnějších.*¹¹⁸

Pohádky a pověsti

Tajemný svět pod hladinou jitril fantazii lidí, kteří do něj již od antiky umísťovali sídlo nadpřirozených bytostí. V českém prostředí to byly především pohádkové postavy – vodní víly a vodníci. Neobývaly již hlubiny moří a jezer, ale tůň a rybníky. Pohádek o vodníkovi je mnoho, od nejstarších lidových přes novější pohádky např. od Josefa Lady, Karla Čapka či Jana Drdy až po současné např. od Václava Čtvrtka, Zdeňka Slabého, Terezy Jelenové, Adolfa Daňka, Kamily Balcové a dalších.

Na několika místech v Čechách (Vysočina, jižní Čechy, východní Čechy) se objevují navzájem podobné pověsti hrůzostrašného obsahu o utopené svatbě. Vždy se v rybníce utopili všichni svatebčané – buď se pod nimi prolomil led, nebo je měli na svědomí vodníci. Na některých takových místech bývá prý dodnes slyšet venkovská kapela a výskání svatebčanů. Podle pověsti byly tyto rybníky zřejmě pojmenovány jako Svatba, Utopenec, Utopený apod.¹¹⁹

Jiná pověst pochází z Českého ráje. Mezi obcemi Železnice a Doubravice bývaly dva rybníky, pojmenované Děs a Hrůza, v jejichž okolních bažinách se zjevovaly bludičky. Jistý kurážný pan Hájek se rozhodl odnést nové necky ze Železnice domů přes inkriminovanou lokalitu navzdory její neblahé pověsti. Bludičky jej napadly a hrůzou ochromený Hájek využil necek jako improvizované skryše. Bludičky však po nich skákaly tak dlouho, dokud je celé nerozlámaly. Jejich rejdy zastavil až příchod svítání. Potlučený Hájek došel domů do Doubravy a již nikdy se nevychloubal svou odvahou.¹²⁰

Na Třeboňsku se k mnoha rybníkům váže nějaká pověst. Na rybníce Kaňov se prý zjevovali ďáblové převtělení v tančící vodní panny v průsvitných řízách.¹²¹

O rybníku Svět se říkalo, že má dlážděné dno jako pozůstatek zatopeného města. Rybníku prý musí lidé každoročně odevzdávat daň v podobě jednoho utonulého člověka.¹²²

¹¹⁸ STEHLÍK, Ladislav, Země zamyšlená, Praha 1966, s. 11.

¹¹⁹ MIČEK, L., Světem českých rybníků, c. d., s. 147.

¹²⁰ Český ráj, Pojizeří a Podkrkonoší – informace z regionů, zpracováno podle: VELACHOVÁ, Jaroslava (1996), 10 zastavení v Českém ráji, dostupné online: <<https://www.cesky-raj.cz/info/legendy-a-povesti/rybniky/>> [2. 1. 2021].

¹²¹ Dílo Rožmberků v rybářství na Třeboňsku. Třeboňské pověsti, dostupné online: <<http://www.dilarozmberku.12-web.cz/c-16-povest.html>> [2. 5. 2021].

¹²² Tamtéž.

Lidové písně

Asi nejznámější lidovou písní o rybnících je jihočeská „Když se ten Tálínskej rybník nahání“. Druhý život jí vdechl Ilja Hurník (1922–2013) svou povídkou „Píseň z jižních Čech“, kterou můžeme znát z rozhlasového zpracování v režii Jiřího Horčíčky (1927–2007) z roku 1964 v mistrné interpretaci Zdeňka Štěpánka (1896–1968) a Lud'ka Munzara (1933–2019).

Další velmi známou lidovou písní je „Až budou lovit Záblatsej rybníček“; František Teplý ji uvádí jako motto ke svým „Příspěvkům k dějinám českého rybníkářství“ v pozměněné verzi:

Až budou lovit Hradecký rybníček,

až budou lovit

Hradecký rybník:

Chytnu si štičku,

šup s ní do pytlíčku –

až budou lovit Hradecký rybník.

(Stará píseň na Hradecku)

Výtvarné umění

Rybníky a jejich okolí učarovaly generaci českých krajinářů působících ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Patřili k nim např.:

- Antonín Chittussi (1847–1891), obrazy Lovětínský rybník, Kunčický rybník v Železných horách, Rybník Utopenec, Ptačí rybník, Na vypuštěném rybníce;
- František Kaván (1866–1941), obrazy Večer při tání na rybníce, Večer na rybníce, Trhovokamenický rybník v prvním sněhu, Jarní krajina s rybníky, Tání na rybníce, Kamenický rybník v chumelenici, Podzim u sloveného rybníka;
- Václav Radimský (1867–1946), obrazy Stavení u rybníka, Zarostlý rybník, Stro-mořadí na kraji rybníka, Rybník s lekníny;
- Antonín Slavíček (1870–1910), obrazy Hostišovský rybník, Rybník, U nás v Kamenických;
- Antonín Hudeček (1872–1941), obrazy Rybník, Venkovský rybník, Rybník Němec k večeru, U rybníka;

- Jaroslav Panuška (1872–1958), obrazy Lekniny na rybníce, Rybník v podvečer, Cikáni u Jakubského rybníka, Rybník v zimě, Rybník v lukách, Zarostlý rybník, Vodník;
- Alois Kalvoda (1875–1934), obrazy Na konci léta, Břízy u rybníka, Cesta u rybníka, Rybník v lese, Krajina s rybníkem, Chalupa u rybníka, Venkovský rybník;
- Josef Ullmann (1876–1922), obrazy Motiv z Mlékojed, Podvečer na břehu rybníka, Stavení u rybníka, Zarostlý rybník;
- Otakar Lebeda (1877–1901), obrazy U rybníka, Rybník Malý Dubovec, Výlov Flughausu, Na vypuštěném Flughausu, Výlov rybníka Svět u Třeboně, Svatovítský rybník, Kapří rybník u Třeboně.

Další generace malířů v čele s Janem Kojanem objevila kouzlo výlovů rybníků a práce rybářů:

- Jan Kojan (1886–1951), obrazy Výlov rybníka, Rybník, Rybník na vsi, Rybolov, Rybník na podzim;
- Václav Štětka (1893–1977), obrazy Výlov rybníka, Výlov;
- Ota Matoušek (1890–1977), obrazy Rybník se stromem, Letní krajina s rybníkem, Hráz rybníka s můstkem, Senoseč u rybníka, Jihočeský rybník;
- Josef Kilián (1918–1999), obrazy Ponědražský rybník, Rybník Naděje, Bříza u rybníka, Výlov rybníka, Starý rybník, Novohaklovský rybník, Rybník v krajině.

Film

Rybníky tvořily kulisu mnoha filmům, např. Zámecký rybník se zámkem Červená Lhota ve filmu Zlatovláska (1973, scénář a režie Vlasta Janečková), rybník Zhoř u Čimelic ve filmu Hogo fogo Homolka (1970, režie Jaroslav Papoušek). Významnou roli hrají rybníky holanské soustavy na Českolipsku ve filmu Hastrman (2018, režie Ondřej Havelka), stejně jako v jeho literární předloze – stejnojmenném románu Miloše Urbana (2001). Rybník Hejtman v Chlumu u Třeboně a jeho okolí byly inspirací Františku Hrubínovi (1910–1971) k jeho divadelní hře Srpnová neděle a v tomto prostředí byl natočen i známý stejnojmenný film (1961, režie Otakar Vávra).

Ladislav Stehlík, Země zamyšlená.
Zdroj: Akademická knihovna JU České
Budějovice

Rybník Sykovec byl inspirací básníku Miloslavu
Burešovi k napsání básně Otvírání studánek. Zhu-
debnil ji Bohuslav Martinů a vznikla světoznámá
kantáta. Foto: Miroslav Čeněk

Antonín Chittussi: Mokřiny pod hrází při západu slunce. Zdroj: Galerie Kooperativy

Karel Liebscher: Krajina s rybníkem a rybářem. Zdroj: Galerie Kooperativy

Jaroslav Panuška: Rybník Nečalák. Zdroj: Galerie Kooperativy

Jan Kojan: Výlov rybníka. Zdroj: NZM, inv. č. 78163. Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Ota Matoušek: Rybník se třemi racky, Zdroj: NZM, inv. č. 79009. Foto: Michaela Zeinerová Brachtlová

Václav Štětka: Výlov Markovce. Zdroj: Muzeum a galerie Vodňany

Bošilecký mostek, dějiště známé lidové písně. Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Zhoř, dějiště filmu Hogo fogo Homolka. Foto: Miroslav Čeněk

Rybník Ženich. Je zajímavý tím, že je ze všech čtyř stran obklopen hrází o celkové délce 3 800 m. Součást PR Rybníky u Vitmanova, cenné ornitologické lokality. Foto: Miroslav Čeněk

Závěr

Rybníky v českých zemích prošly od 10. století po současnost dynamickým vývojem; měnil se jejich počet, rozloha i způsoby hospodaření na nich. Některé funkce rybníků postupně zanikaly (zdroj vody pro plavení dřeva, zdroj ledu) nebo se jejich význam snižoval (zdroj energie pro mlýny, pily a hamry, zdroj rákosu), význam jiných jejich funkcí naopak rostl (sport, rekreace, ochrana přírody).

Počátky výstavby rybníků byly skromné a informace, které o nich máme, jsou ještě skromnější. Vzhledem k tomu, že první rybníky vznikaly na stavebně nejvýhodnějších místech, dá se předpokládat, že některé z nich stojí po různých úpravách na stejném místě dodnes.

Postupně se zdokonalovala stavební technika a vyvíjela se i technologie chovu kapra.¹²³ Při stále se zvyšující produkci ryb zájem trhu rostl. Významnou roli sehrála i poloha naší země – absence mořského pobřeží, velkých jezer a dolních toků velkých řek činily z rybníků hlavní zdroj tolik žádaného rybího masa. Trh s rybami měl svá specifika a vyžadoval především klidnější politické prostředí. Válečné konflikty (husitské války, třicetiletá válka) znamenaly stagnaci či úpadek rozvoje rybníkářství. Obdobím největšího rozkvětu byl konec 15. a skoro celé 16. století.

Po třicetileté válce se rybníky již nikdy nevrátily do původního rozsahu. V následujících dvou stoletích se změnila i ekonomická podmínka. Rybníkářství již nebylo tak rentabilní a rostl zájem o zemědělskou půdu. Nastala vlna rušení rybníků, ale i ta skončila a mnohé rybníky byly znovu obnoveny. Jejich výměra se ustálila přibližně na dnešním stavu (přes 50 000 ha).

Současný stav našich rybníků nelze považovat za uspokojivý. Mezi 60. a 90. léty 20. století došlo vlivem intenzivního hnojení a vápnění rybníků sice k růstu produkce kapra, ale také k eutrofizaci vody – zvýšení obsahu živin, což vede k přemnožení sinic. Voda se tak u většiny našich rybníků v teplém období roku mění v zelenou kaši znemožňující koupání a ohrožující většinu vodních živočichů včetně ryb. Jedinou možnou nápravou je snížení obsádky ryb.¹²⁴ Dokládá to průzračná voda v rybnících, které mají upravený režim chovu ryb, např. v přírodních rezervacích. Na přelomu 2. a 3. milénia sice došlo díky výstavbě čistíren odpadních vod ke značnému zlepšení kvality povrchových vod, nicméně problém eutrofizace rybníků zůstává stále aktuálním tématem. Jsme svědky tisíciletého dědictví české krajiny a je otázkou, v jakém stavu ji předáme dalším generacím.

Dá se předpokládat, že význam rybníků v blízké a střednědobé budoucnosti poroste, především z důvodu potřeby zadržovat vodu v krajině a v předstihu tak řešit její očekávaný nedostatek. Také z hlediska lidské výživy se očekává zvýšený zájem o sladkovodní ryby z důvodu úbytku ryb mořských. Poroste i úloha rybníků v rámci protipovodňových opatření.

¹²³ Kumulativní metodu, kdy byly všechny věkové kategorie kapra chovány v jednom rybníce, vystřídala na počátku 15. století dvoustupňová a v polovině 15. století třístupňová metoda chovu.

¹²⁴ VANĚK, Stanislav, České rybníky. Od slitého stříbra po kaši zelenou, Vesmír 92, 2013, s. 477.

Podaří-li se dát do souladu ekonomické zájmy spočívající ve vysoké produkci ryb se zájmy ochrany přírody a životního prostředí, skýtají rybníky obrovský potenciál ve sféře turistiky a rekreace. Harmonická kulturní krajina může nabídnout unikátní architektonickou a krajinnou kompozici, jakou jinde na světě nenajdeme.

Conclusion

Ponds in the Czech Lands have undergone dynamic developments from the 10th century to the present day; their number, size and management methods have changed. Some of the functions of ponds gradually disappeared (source of water for timber floating, source of ice), or became less important (source of energy for mills, sawmills and hammer mills, source of reeds), while other functions have grown in importance (sports, leisure, nature conservation).

The origins of pond construction were modest and the pieces of information we have about them are even more modest. Since the first ponds were built in the most suitable locations, it is likely that some of them are still on the same site today after various modifications.

Gradually, the construction techniques improved and the carp farming technology developed. While fish production continued to increase, market interest grew. The location of our country also played an important role: the absence of sea coasts, large lakes and the lower reaches of large rivers made ponds the main source of the much sought-after fish meat. The fish market had its own specific characteristics and required, above all, a rather peaceful political environment. War conflicts (the Hussite Wars, the Thirty Years' War) resulted in stagnation or decline in the development of fish farming. The period of greatest prosperity spanned over the end of the 15th and almost the entire 16th century.

After the Thirty Years' War, the ponds never returned to their original size. Over the following two centuries, economic conditions also changed. Fish farming was no longer as profitable as before and there was a growing interest in agricultural land. There was a wave of pond closures, but even these ended and many ponds were restored. Their surface area has stabilised at around today's level (nearly 125,000 acres).

The present state of our ponds cannot be considered satisfactory. Between the 1960s and the 1990s, intensive fertilisation and liming of ponds led to an increase in carp production, but also to eutrophication of the water, a process by which a body of water becomes enriched in dissolved nutrients, leading to an overgrowth of cyanobacteria. This turns the water in most of our ponds into a green mush during the warm season of the year, making swimming impossible and endangering most aquatic animals, including fish. The only possible rectification is to reduce fish stocking. This is demonstrated by the clear water in

ponds that have a regulated fish farming regime, e.g. in nature reserves. Despite the fact that the construction of sewage treatment plants at the turn of the 2nd and 3rd millennium led to a significant improvement in the quality of surface water, the problem of eutrophication of ponds remains an ongoing issue. We are witnessing a millennial heritage of the Czech landscape and the question is in what condition we will pass it on to future generations.

It can be assumed that the importance of ponds will increase in the near and medium term future, mainly because of the need to retain water in the landscape and, thus, address expected water scarcity in advance. Also, in terms of human nutrition, freshwater fish are expected to become more popular due to the decline of marine fish. The role of ponds in flood control measures will also increase.

If the economic interests consisting in high fish production can be reconciled with the interests of nature conservation and environmental protection, the ponds offer enormous potential in the area of tourism and leisure. Harmonious cultural landscapes can offer a unique architectural and landscape composition found nowhere else in the world.

Seznam zkratek

c. d. – citováno výše

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

inv. č. – inventární číslo

ISBN – International Standard Book Number (mezinárodní standardní číslo knihy)

NAKI – Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity

NPR – Národní přírodní rezervace

NZM – Národní zemědělské muzeum

PR – Přírodní rezervace

SOA – Státní oblastní archiv

REJSTŘÍK

A

z Adlaru, Valkoun, Jan 39

Andreska, Jiří 9

B

Babylon (rybník) 77

Balbín, Bohuslav 8

Balcová, Kamila 89

Balon, Eugen 10

Beklan (rybník) 45

Bethesda (rybník) 10

Betlen, Gabriel 41

Bezdrev (rybník) 23, 27, 74, 77

Bílý rybník 39

Bisingrovský rybník 59

Blato (rybník) 8, 23

Bohdanečský rybník 23, 26, 63, 76, 81

Bohumilečský rybník 20, 26

Bolevecké rybníky (rybníční soustava) 77

Bolevecký rybník 77, 83

Bonaparte, Napoleon 41

Borek (rybník) 45

Bošilecký rybník 14, 50, 51, 53

Branský rybník 24

Bránský rybník 10, 13

Břehyňský rybník 76

Březan, Václav 7, 8, 36

Buquoy, Karel Bonaventura 40

C

Cidlina (řeka) 23

Cirkvičný rybník 24

Č

Čahoun (rybník) 51

Čapek, Karel 88, 89

Čeperka 8, 23

Černý rybník 39, 45

Čtvrtek, Václav 89

D

Daněk, Adolf 89

Dehtář (rybník) 78

Děkanec (rybník) 24

Děs (rybník) 89

Děthard 12

Dolejší rybník 39

Drda, Jan 89

Dřemlinský rybník 37, 38

Dubový (rybník) 45

Dubravius, Jan 7, 18

Dvořiště (rybník) 14, 15, 16, 24, 40, 45

Dyk, Václav 9

E

Erben, Karel Jaromír 87

F

Flughaus (rybník) 91

G

Gabaon (rybník) 10

Götz, Johann 41

Gregor, Josef 9

H

Hatzfeld, Melchior 41

Havelka, Ondřej 91

Hejtman (rybník) 24, 45, 91

Hendrych, Jan 32
 Hlohovecký rybník 24
 Hluboký rybník 45, 45, 55, 87
 Holanská rybníční soustava 91
 Horák, Václav 8, 56
 Horčička, Jiří 90
 Horusický rybník 36, 37
 Hostišovský rybník 90
 z Hradce, Adam 8
 Jindřich 39

Zachariáš 45
 Hradecký rybník 90
 Hradeček (rybník) 24, 31
 Hroch (rybník) 45
 Hrubín, František 91
 Hrůza (rybník) 45, 89
 Hudeček, Antonín 90
 Hule, Miroslav 9
 Hurník, Ilja 90
 Hurt, Rudolf 9, 48

CH

Chelčický, Petr 78
 Chittussi, Antonín 90, 92
 Chlumecko-dymokurská rybníční soustava 23
 z Chlumu a Košumberka, Slavata, Vilém 8

J

Jagellonský, Vladislav II. 23
 Jakubský rybník 91
 Jarohněvický rybník 23
 z Jelčan a Sedlčan, Krčín, Jakub 8, 9, 15, 24, 25, 30, 31, 32, 34, 36, 45, 48
 Jelenová, Tereza 89
 Jezero (rybník) 10

Jordán (rybník) 52, 53

Jordán (řeka) 52

K

Kacířovec (rybník) 24

Kačležský rybník 14

Kalvoda, Alois 91

Kamenický rybník 90

Kaňov (rybník) 24, 89

Kapří rybník 91

Kaván, František 90

Kilián, Josef 91

Koclířov (rybník) 40, 43

Kodet, Emanuel Julián 40, 42

Kojan, Jan 91, 94

z Kolovrat, Hanuš 39

Konvent (rybník) 11

Kopp, Jan 9

Koranda, Václav 39

Kosmas 12

Krajíc, Rudolf 52

z Krajku, Krajiřové 24

Královský rybník 10

Krčín (rybník) 45

Krčínka (stoka) 45, 46

Krvavý rybník 45

Křivánek, Jiří 9

Kunčický rybník 90

L

Labe (řeka) 23, 25

Lada, Josef 89

Láska (rybník) 45, 47

Lebeda, Otakar 91

Lednické rybníky (rybníční soustava) 24, 76, 80

Liebscher, Karel 93

z Lipé, Jan 23

Lovětínský rybník 90

Lucemburský, Jan 14

Lucemburský, Karel IV. 7, 14

Lužnice (řeka) 24

M

Mácha, Karel Hynek 87

Máchovo jezero (rybník) 76, 77, 87

z Malešova, Ruthard Mikuláš 7, 8, 24, 48, 84

Malý Dubovec (rybník) 91

Malý Tisý (rybník) 76, 80

Markovec (rybník) 39

Martinů, Bohuslav 92

Matoušek, Ota 91, 94

Měnínský rybník 41, 42

Miček, Ladislav 9

Míka, Alois 9

Milošovec (rybník) 23

z Mitrovic, Vratislav Jiří 8

Mlýnský rybník 24, 51, 80

Mokrý, Theodor 9

Morava (řeka) 41

Munický rybník 22, 28, 73, 82

Munzar, Luděk 90

N

Naděje (rybník) 24, 45, 73, 91

Nečalák (rybník) 93

Němec (rybník) 90

Němec, Jan 9

Nesyt (rybník) 23, 24

Netolický, Josef Štěpánek 7, 8, 15, 24, 28, 29, 36, 48, 50

Nevděk (rybník) 24, 36, 45

Nežárka (řeka) 25

Nohavice (rybník) 51

Nová řeka (kanál) 25, 33

Nové Jezero (rybník) 24

Novohaklovský rybník 91

Novotný, Josef 45

Novozámecký rybník 76

Nový Hospodář (rybník) 24

Nový Kanclíř (rybník) 24

Nový rybník 24

Nový Vdovec (rybník) 24

O

Olšina (rybník) 75

Opatovický kanál 23, 24, 25, 29

Opatovický rybník 8, 29, 45

Oplatil (písník) 56

Oplatil (rybník) 45

z Osečan, Hroch, Jan 45

P

Pančál (rybník) 45

Panský rybník 36

Panuška, Jaroslav 91, 93

Papoušek, Jaroslav 91

Pechová, Renata 44

Pilař (jezero) 29

Písecký rybník 23

Písečný rybník 23

z Ploskovic, Jan 7

Podčapelská strouha 23

Podřezaný rybník 45

- Podskalský rybník 55
- Ponědražský rybník 24, 30, 91
- Poříčský rybník 55
- Potěšil (rybník) 24, 45
- Pravda (rybník) 45
- Prostřední rybník 24, 39
- Překvapil (rybník) 56
- Přemysl Otakar I. 13, 24
- Ptačí Blato (rybník) 45
- Ptačí rybník 90
- Punčocha (rybník) 45
- Purkrabí (rybník) 24, 45

R

- Radimský, Václav 90
- Rendek, Jan 9
- Rozkoš (rybník) 23, 45
- Rožmberk (rybník) 8, 9, 23, 24, 34, 40, 45, 75, 79, 84, 85
- z Rožmberka, Petr IV. 24, 51
- Vilém 24, 25
- Ruda (rybník) 45
- Rutvas (rybník) 23
- Růže (rybník) 45
- z Rýzemberka a Dolan, Švihovský, Břeněk 39
- Rýžoviště (rybník) 51

S

- Sajbt, Jiří 13
- Samařský rybník 10
- Sánská strouha 23
- Santini-Aichel, Jan Blažej 11
- Sedláček, August 40
- Selach (rybník) 10
- Siloe (rybník) 10

Senator, Cassiodorus 10
Skříň (rybník) 27
Skutek (rybník) 24, 45
Slabý, Zdeněk 89
Slaviček (rybník) 45
Slaviček, Antonín 90
ze Sloupu, Ples, Václav Heřman 36
Sohorsteich (rybník) 15
Sova, Antonín 87, 88
Spálivec (rybník) 40
Spolský potok 36
Spolský rybník 24
Staňkovský rybník 24, 77, 84, 85, 88
Starozámecký rybník 39
Starý Koclířov (rybník) 24
Starý rybník 45, 91
Starý Sopřečský rybník 23
Stehlík, Ladislav 89, 92
Stojespal (rybník) 45
Struha (kanál) 36
Studený (rybník) 45
Svatba (rybník) 89
Svatovítský rybník 91
Svět (rybník) 24, 25, 31, 32, 36, 40, 45, 77, 89, 91
Sykovec (rybník) 92

Š

Škaredý rybník 39, 43
Špatný, František 8
Štěpán, Václav 9
Štěpánek, Zdeněk 90
Štěpánovský rybník 24
Štětka, Václav 91, 95

- Štochl, Sláva 9
 Štičí rybník 45
 ze Štítného, Štítný, Tomáš 78
 Šusta, Josef 8, 9, 25
 ze Švamberka, Bohuslav VI. 39

T

- Takaleč (rybník) 13
 Tálinský rybník 90
 Teplý, František 8, 9, 10, 78, 90
 Theodorich I. Veliký 10
 z Thurnu, Jan Jakub 51
 Jindřich Matyáš 40
 Tismenický potok 52
 Torstenson, Lennart 41
 Trhovokamenický rybník 90

U

- Ullmann, Josef 91
 Urban, Miloš 91
 Utopený (rybník) 89
 Utopenec (rybník) 89

V

- z Valdštejna, Kateřina 45
 Vávra, Otakar 91
 Včelínek (potok) 24
 Vdovec (rybník) 45
 Velká Holná (rybník) 16, 17
 Velký chlumecký rybník 23
 Velký rybník 14, 76
 Velký Tisý (rybník) 28, 80
 Velký Závistivý rybník 47
 Velký Zvolenov (rybník) 22
 Věrný rybník 45

Vítek (rybník) 25

Vražedný rybník 45

Vrkoč (rybník) 51

Vyplatil 8

W

z Waldsas, Vintrich 10

z Weitmile, Beneš Krabice 14

z Werthu, Jan 41

Wittmann, Antonín 54

Z

Záblatský rybník 9, 14, 24, 33, 45, 90

Zámecký rybník 39, 91

Zármutek (rybník) 45

Zarostlý rybník 51, 90, 91

Závada, Vilém 88

Závistivý (rybník) 45

Zhoř (rybník) 91, 96

Zlatá stoka 8, 24, 25, 30, 36

Ž

Žabov (rybník) 45

Žár (rybník) 14, 15

Žatčanský rybník 41, 42

Žďánický rybník 23

Žehuňský rybník 23

Želetavský, Štelcar, Jan 36

Ženich (rybník) 45, 96

Živanický rybník 23

Žižka, Jan 39, 40, 42

Soupis pramenů a literatury

Archivní prameny nevydané

Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a. s.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., fond Archiválie, osobní fond Theodor Mokřý

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., podsbíрка Fotoarchiv, fond Rybníkářství a rybářství

SOA Třeboň, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, Velkostatek Třeboň

Soukromý archiv Lubomíra Hláška

Soukromý archiv Renaty Pechové

Literatura

ANDRESKA, Jiří, Rybníkářství a jeho tradice, Praha: SZN 1987.

ANDRESKA, Jiří, Vývoj rybářství. Průvodce expozicí, Praha: ÚVTIZ 1981.

BALBÍN, Bohuslav, Krásy a bohatství české země, Praha: Panorama 1986.

BALON, Eugen, O původu kapra, Vesmír 46, 1967, s. 344–347.

BERKA, Rudolf (ed.), Kdo byl kdo v českém a moravském rybářství, Česko: s. n. 2006.

BEZECNÁ, Gabriela, Lidé kolem rybníků ve světle hospodářských pramenů, Opera historika, 1995, 4, s. 63–75.

Bible svatá aneb všecka svatá písmena Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání Kralického z roku 1613, Praha: Levné knihy, a. s. 2010.

BISINGER, Zdeněk – SCHNEIDER, Jaroslav, Labe a Koliňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století, Práce muzea v Kolíně, 1987, IV.

BŘEZAN, Václav, Životy posledních Rožmberků I, Praha: Svoboda 1985.

ČORNEJ, Petr, Jan Žižka, Praha: Nakladatelství Paseka 2019.

DIVIŠ, Jan, Pražské cechy, Acta Musei Pragensis, 1992, 92, s. 91–92.

DUBRAVIUS, Jan, O rybnících, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1953.

DYK, Václav, Rybníky a rybníkáři, Praha: Státní nakladatelství 1945.

HAUBELT, Josef, Jakub Krčín z Jelčan: list z historie jižních Čech, Praha: Rodiče 2003.

- HULE, Miroslav, Rožmberkův Krčín a Krčínův Rožmberk, Třeboň: Carpio 2004.
- HULE, Miroslav – KOTYZA, Michal, Rybníkářství na Jindřichohradecku, Třeboň: Carpio 2012.
- HULE, Miroslav, Rybníkářství na Třeboňsku, Třeboň: Carpio 2003.
- HURT, Rudolf, Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku, Ostrava: Krajské nakladatelství 1960.
- KOVÁŘ, Milan, Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století, Opera historica, 1998, 6, s. 63–75.
- Kosmova kronika česká, Praha: Svoboda 1972.
- KRATOCHVÍL, Alois, Několik poznámek k počátkům rybníkářství v Čechách a na Moravě, in: Z historie českých rybníků, Třeboň: Carpio 1995, s. 3–17.
- KRUPAUER, Vladimír, Zastavení na břehu, České Budějovice: Jihočeské nakladatelství 1988.
- KŘIVÁNEK, Jiří – NĚMEC, Jan – KOPP, Jan, Rybníky v České republice, Praha: Jan Němec – Consult 2012.
- KUBÁSKOVÁ, Lucie – JAKUBSKÁ, Jana – ČENĚK, Miroslav, Česká rybí kuchyně aneb kapr nejen o Vánocích, Praha 2020.
- LÁSKA, Jaroslav, Rybníkářství a rybářství na Opočensku, Hradec Králové II, 1958, s. 229–234.
- LIEBSCHER, Petr – RENDEK, Jan, Rybníky České republiky, Praha: Academia 2014.
- MIČEK, Ladislav, Světem rybníků, Uhřetová: Studio dokument a forma 2020.
- MOKRÝ, Theodor, Hospodářství rybníční, Brno: Theodor Mokrý 1935.
- MUSIL, Jan, Pověst nebo realita? Aneb Záchranný archeologický výzkum při odbahňování Panského rybníka ve Stolanech v roce 2011, Chrudimský vlastivědný sborník, 2012, 16, s. 207–236.
- POKORNÝ, Josef, Perspektiva rybníků a malých vodních nádrží v 21. století, in: URBÁNEK, Martin (ed.), České rybníky a rybářství ve 20. století, České Budějovice: Rybářské sdružení České republiky, Typ 2015, s. 307–309.
- POKORNÝ, Josef, Rybníky v době druhého milénia a jejich exploatace, in: URBÁNEK, Martin (ed.), České rybníky a rybářství ve 20. století, České Budějovice: Rybářské sdružení České republiky, Typ 2015, s. 25–35.
- POKORNÝ, Josef, Vodní hospodářství. Stavby v rybářství, Praha: Informatorium 2009.
- SMRŽ, Jiří, Cechy v pražských městech: od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860, Praha: Archiv hlavního města Prahy 2019.
- STEHLÍK, Ladislav, Země zamyšlená, Praha: Československý spisovatel 1966.
- STEJSKAL, Aleš – STEJSKALOVÁ, Helena (edd.), Ryby a lidé: Rožmberkové a rybníkářství na jihu Čech a ve Waldviertlu = Fische und Menschen: die Rosenberger und die Teichwirtschaft in Südböhmen und im Waldviertel, České Budějovice:

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích 2012.

ŠUSTA, Josef, Pět století rybničního hospodářství v Třeboni, Třeboň: Carpio 1995.

TEPLÝ, František, Příspěvky k dějinám českého rybníkářství, Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé 1937.

UHLÍŘ, Dušan, Slunce nad Slavkovem, Třebíč: Akcent 2017.

VANĚK, Stanislav, České rybníky. Od stříbra slitého po stoku zelenou, Vesmír, 92, 2013, s. 477.

VAŠKŮ, Zdeněk, Rybníky jako mimořádně významné útvary krajiny, in: Z historie českých rybníků, Třeboň: Carpio 1995, s. 35–38.

VOREL, Petr, Zlatá doba českého rybníkářství: Vodní hospodářství v ekonomice 16. století, Dějiny a současnost, 2007, 28, č. 8, s. 30–33.

WINTER, Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století, Praha: České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906.

ZEMAN, Adolf, Plzeňské rybníkářství v XV. až XIX. století, Časopis Společnosti přátel starožitností, 1957, 65, s. 8–18; 77–86.

Internetové zdroje

BAUEROVÁ, Veronika, Rybníky v České republice, dostupné online: <<https://www.ustavprava.cz/blog/2018/10/rybniky-v-ceske-republice/>> [3. 5. 2021].

Bolevecký rybník, dostupné online: <<https://www.bolevak.cz>> [2. 5. 2021].

Bitva u Jankova, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Jankova> [27. 1. 2021].

Bitva u Lomnice, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Lomnice> [27. 1. 2021].

Bitva u Sudoměře, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Sudomere> [21. 1. 2021].

Bošilecký rybník, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1ileck%C3%BD_rybn%C3%ADk> [29. 6. 2021].

Dílo Rožmberků v rybářství na Třeboňsku. Třeboňské pověsti, dostupné online: <<http://www.dilarozmberku.12-web.cz/c-16-povest.html>> [2. 5. 2021].

DVOŘÁK, Filip, Rybníční hospodářství na Jindřichohradecku ve druhé polovině 17. století. Nепublikovaná diplomová práce. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity 2008, dostupné online: <<https://theses.cz/id/k2ap4y/403730>> [23. 2. 2021].

CHYTRÝ, Milan, Vegetace České republiky 3. Vodní a mokřadní vegetace, dostupné online: <<https://www.sci.muni.cz/botany/chytry/Vegetace-CR-3-Contents.pdf>> [2. 3. 2021].

Když banda rybníkářská táhla vesnicí, obyvatelé se radši schovávali v lesích, dostupné online: <<https://budejovice.rozhlas.cz/kdyz-banda-rybnikarska-tahla-vesnici-obyvatele-se-radsi-schovavali-v-lesich-7734946>> [23. 2. 2021].

Máchovo jezero, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1chovo_jezero> [2. 5. 2021].

NEKVIDOVÁ, Markéta, Podlažický klášter, dostupné online: <http://www.kraj.kpardubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Podlazicky_klaster> [23. 1. 2021].

Olšina (rybník), dostupné online: <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Ol%C5%A1ina_\(rybn%C3%ADk\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Ol%C5%A1ina_(rybn%C3%ADk))> [2. 6. 2021].

Ostřice, dostupné online: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ost%C5%99ice>> [25. 5. 2021].

PÁTROVÁ, Karin, Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem: polovina 16. – polovina 19. století, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ 2010, dostupné online: <https://brandys.muzeumbrandys.cz/images/dokumenty/kniha_REMESLNE-CECHY_uk.pdf> [12. 4. 2021].

Rožmberk, dostupné online: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%BEmberk>> [1. 6. 2021].

Rožmberk (rybník), dostupné online: <https://www.krasnecesko.cz/lokalita_detail.php?id=10360-rozemberk-rybnik&strana=> [12. 5. 2021].

Rybáři Praha, dostupné online: <<https://www.rybaripraha.cz/>> [12. 4. 2021].

V Erbenově vodním kraji, dostupné online: <<https://www.vyletnik.cz/tipy-na-vikendy/vychodni-cechy/podzvicinsko/749-v-ebenove-vodnim-kraji/>> [2. 5. 2021].

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Čeněk, Miroslav, 1953-

Rybník, krajina a my v soukolí času / Miroslav Čeněk, Jana Jakubská.

-- Vydání první. -- Praha :

Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2021. -- 115 stran : ilustrace

Částečně souběžný anglický text

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-88270-26-3 (brožováno)

* 626.886 * 626.88 * 639.311 * 639.2/.6 * (437.3) * (048.8) * (083.82)

– rybníky -- Česko

– rybníkářství -- Česko

– rybářství -- Česko

– monografie

– katalogy

626/627 - Vodní stavitelství. Vodní hospodářství [19]

Rybník, krajina a my v soukolí času

Kritický katalog je vědeckým výstupem projektu NAKI II – Kulturní tradice českého rybářství ve světle jejího využití v cestovním ruchu a krajinotvorbě (DG18P02OVV057).

Autoři: Ing. Miroslav Čeněk, Bc. Jana Jakubská

Grafické zpracování: MgA. Kateřina Závodová

Jazyková korektura: Mgr. Jana Válková

Překlad: Luděk Liška

Redakce: Mgr. Jitka Sobotková, Ph.D.

Recenzenti: doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc., PhDr. Jiřina Psíková

Tisk: Profi-tisk group s.r.o.

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44, 170 00 Praha 7

Vydání první

2021

ISBN 978-80-88270-26-3

Národní
zemědělské
muzeum

Národní
zemědělské
muzeum